

TÜRKAS 2026

Kültür, Çevre ve
Turizm Komisyonu
Çalışma Kağıdı

İÇİNDEKİLER

1. Türk Devletleri Teşkilatı Hakkında Genel Bilgiler

- 1.1. Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihsel Süreci
- 1.2. Kuruluş Amaçları ve Temel İlkeleri
- 1.3. Kurumsal Yapısı ve Organları
- 1.4. Kültür, Sanat ve Turizm Alanındaki İş Birlikleri

2. Komiteye Genel Bakış

- 2.1. TÜRKAS Kültür, Sanat ve Turizm Komitesi'nin Tanıtımı
- 2.2. Komitenin Amaç ve Yetki Alanları
- 2.3. Komitenin Gündem Maddesiyle İlişkisi

3. Gündem Maddesinin Tanıtımı

- 3.1. Gündem Maddesinin Kapsamı
- 3.2. Temel Kavramlar ve Tanımlar
- 3.3. Yapay Zekâ Kavramı ve Gelişimi
- 3.4. Turizm, Gastronomi ve Kültürel Diplomasi İlişkisi

4. Türk Dünyasında Turizm ve Kültürel Miras Potansiyeli

- 4.1. Türk Dünyasında Öne Çıkan Turizm Destinasyonları
- 4.2. Tarihî ve Kültürel Miras Unsurları
- 4.3. İnanç, Doğa ve Kültür Turizmi
- 4.4. Türk Dünyasında Ortak Kültürel Değerler

5. Türk Dünyasında Gastronomi ve Ortak Lezzet Kültürü

- 5.1. Türk Mutfağının Tarihsel Gelişimi
- 5.2. Ortak Lezzetler ve Bölgesel Farklılıklar
- 5.3. Gastronominin Kültürel Kimlik Açısından Önemi
- 5.4. Coğrafi İşaretleme ve Kültürel Koruma

6. Turizm ve Tanıtım Alanında Yapay Zekâ Kullanımı

- 6.1. Yapay Zekâ Destekli Turizm Teknolojileri
- 6.2. Akıllı Rehber ve Dijital Asistan Sistemleri
- 6.3. Kişiselleştirilmiş Seyahat Deneyimleri

6.4. Veri Analitiği ve Dijital Pazarlama

6.5. Sosyal Medya ve Yapay Zekâ Tabanlı Tanıtım Stratejileri

7.Ortak Turizm Destinasyonları ve Lezzetlerin Markalaşması

7.1. Marka Kimliği ve Kültürel Temsil

7.2. Türk Dünyası Ortak Turizm Rotaları

7.3. Gastronomi Markalaşmasının Ekonomik Etkileri

7.4. Uluslararası Tanıtım ve Rekabet Gücü

7.5. Dijital Platformların Rolü

8.Karşılaşılan Sorunlar ve Güncel Tartışmalar

8.1. Dijital Altyapı ve Teknolojik Eşitsizlikler

8.2. Finansman ve Yatırım Sorunları

8.3. Kültürel Özgünlüğün Korunması

8.4. Veri Güvenliği ve Etik Problemler

8.5. Ülkeler Arası Koordinasyon Eksiklikleri

9.Tartışma Alanları ve Olası Yaklaşımlar

9.1. Ortak Dijital Turizm Platformları

9.2. Yapay Zekâ Destekli Çok Dilli Rehber Sistemleri

9.3. Ortak Gastronomi ve Kültür Festivalleri

9.4. Türk Dünyası Ortak Tanıtım Kampanyaları

9.5. Kültürel Mirasın Dijitalleştirilmesi

9.6. Yapay Zekâ Etiği ve Veri Güvenliği Politikaları

10.Delegeler İçin Araştırma Soruları

11.Kaynakça

Genel Koordinatörün Önsözü

Merhabalar, ben TÜRKAS Genel Koordinatörü Alperen Çelik.

2026 yılı, küresel jeopolitikte taşların yerinden oynadığı değil, yeni yerlerine oturduğu bir dönüm noktasıdır. Karşımızda artık geçiş sürecinde olan bir dünya değil; çok kutupluluğun kurumsallaştığı, geleneksel ittifakların sınırlarının zorlandığı ve bölgesel güç merkezlerinin kendi alanlarında oyun kurucu haline geldiği sert bir gerçeklik var. Bu yeni dönemin karakterini yalnızca askeri paktlar değil; kritik tedarik zincirlerinin kontrolü, savunma teknolojileri, siber güvenlik ve enerji hatları gibi yeni nesil güç unsurları belirliyor. İşte bu stratejik kırılma noktasında, Türk dünyası küresel denklemin tam merkezinde, vazgeçilmez bir ağırlık merkezi olarak konumlanmaktadır.

Güvenlik çalışmaları ve uluslararası ilişkiler disiplinine odaklanan biri olarak; Orta Koridorun kazandığı hayati önemi, Türkistan coğrafyasındaki derinleşen askeri ve ekonomik entegrasyonu ve Macaristan'ın Avrupa'daki pozisyonu ve değişen siyasi ekosistemi ile Türk dünyası arasında inşa ettiği stratejik köprüyü yakından takip ediyorum. Tüm bu dinamikler bize net bir gerçeği gösteriyor: Türk devletleri, tarihsel ve kültürel bağlarını somut bir jeopolitik akla dönüştürerek dünya siyasetinde aktif birer aktör haline gelmiştir.

Uluslararası sistemdeki bu dönüşümün ortasında TÜRKAS; sizler için yalnızca küresel meselelerin tartışıldığı bir simülasyon değil, geleceğin stratejik düşünce yapısını ve diplomatik kararlarını bugünden inşa eden entelektüel bir platformdur. Bu yılki platformumuzun, lise gençliğine dış politikanın teorik sınırlarını aşan derinlikli bir vizyon kazandıracağına, Türk dünyasının küresel sistemdeki yeni yönelimlerini doğru okuyabilen analitik bir zemin sunacağına ve sizleri yarının dünyasına hazırlayan seçkin bir akademik ortam yaratacağına olan inancım tamdır.

Saygılarımla,
Alperen Çelik

Genel Koordinatörün Önsözü

Kıymetli katılımcılar,

Ben TÜRKAS Genel Koordinatörü Kerem Berber.

Türk dünyasının ortak mirasını yaşatmak, kültürel bağlarımızı güçlendirmek ve diplomasiyi genç nesillerle buluşturmak amacıyla bir araya geldiğimiz bu anlamlı organizasyona hepiniz hoş geldiniz. Ortak dil, tarih ve değerlerle yoğrulmuş, diplomatik yöntemler ile bir araya getirilmiş konferansımızda işleyeceğimiz konular ile göreceğiz ki, Türk gençliği olarak bizler, sadece geçmişin mirasını taşımakla kalmıyor, aynı zamanda ortak bir gelecek inşa etmenin sorumluluğunu da omuzlarımızda taşıyoruz.

Bunun bilinciyle Türk gençliği olarak, Türk dünyasının bilimden sanata, teknolojiye diplomasiye uzanan geniş potansiyelini keşfetmek, köklü geçmişimizden aldığımız kuvvet ile güçlü bir gelecek inşa etmek ve ortak yarınlarımızı şekillendirmek, en kıymetli görevlerimizdendir. Bu amaç doğrultusunda, Türk Devletleri Asamblesi Simülasyonu'nun sizlere yalnızca diplomatik bir ortam sunmakla kalmayıp, aynı zamanda ufuk açıcı bir tecrübe olmasını umuyor, sizleri ve konferansımıza katacağınız enerji, diplomasi ve vizyonu görmeyi dört gözle bekliyorum.

Son olarak, benim için yalnızca bir ekip arkadaşı değil, aynı zamanda bir kardeş olan Alperen'e, her aşamada desteğini hissettiren, düşünceleriyle ilham, emekleriyle güç veren Nergiz ve Yiğit'e, organizasyonumuzda yer alan bütün ekiplerimize, okul idaremize ve danışman öğretmenlerime gönülden teşekkürlerimi sunuyorum.

Türk dünyasının geleceğini birlikte şekillendirdiğimiz bu yolculukta sizleri görmekten büyük onur duyuyorum. Hepiniz hoş geldiniz.

Saygılarımla,

Kerem Berber

Komite Sekreterinin Önsözü

Sevgili Delegelerim,

Sizleri TÜRKAS Kültür, Sanat ve Turizm Komitesi'nde ağırlamaktan büyük mutluluk ve onur duyuyorum. Ben Melis Ece KILIÇ, Ankara Erman Ilıcak Fen Lisesi öğrencisiyim ve bu muhteşem 3 gün boyunca Komite Sekreteri görevini icra edeceğim.

Günümüzde küreselleşme, dijitalleşme ve yapay zekâ teknolojilerinin hızlı gelişimi; yalnızca ekonomik alanları değil aynı zamanda kültürel etkileşimleri ve turizm anlayışını da köklü biçimde dönüştürmektedir. Özellikle ülkelerin sahip olduğu kültürel miras, doğal güzellikler ve gastronomik değerler artık sadece yerel değil küresel ölçekte rekabet eden unsurlar hâline gelmiştir. Bu bağlamda, bu komitenin gündem maddesi olan “Türk dünyasında yapay zekâ rehberliğinde ortak gezi destinasyonlarının ve lezzetlerin markalaşması ve tanıtılması”, yalnızca turizm politikalarını değil aynı zamanda Türk devletleri arasındaki kültürel bağların güçlendirilmesini de hedeflemektedir. Yapay zekâ destekli sistemler sayesinde destinasyon yönetimi; tanıtım stratejileri ve gastronomi markalaşması çok daha etkili, erişilebilir ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmaktadır.

Türk dünyası; ortak tarih, kültür ve medeniyet birikimi ile son derece geniş bir turizm potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelin doğru stratejiler ve dijital teknolojiler ile desteklenmesi, uluslararası alanda rekabet gücünü artıracak gibi aynı zamanda bölgesel iş birliğini de güçlendirecektir. Bu nedenle, yapay zekâ temelli turizm politikaları üzerine yapılacak tartışmaların, geleceğe yönelik önemli çözüm önerileri ortaya koyacağına inanıyorum.

Bu süreçte, başta genel koordinatörlerimize ve emeği geçen tüm ekibe teşekkür ederim. Ayrıca bu komitenin hazırlanmasında katkı sağlayan Elif Keleş'e, Eylül Nisa Şık'a ve Hamza Efe Ekici 'ye büyük teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Onlarsız bu komitenin gerçekleşmesi olanaksızdı, emekleri gerçekten çok büyük.

Son olarak, bu konferansın ve komitenin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için katkı sağlayan herkese teşekkür eder, verimli ve yapıcı bir komite süreci geçirmemizi temenni ederim.

Bana her zaman ulaşabilirsiniz: melisecekilic3@gmail.com

Komite Sekreterinin Önsözü

Sevgili Delegeler,

TÜRKAS'26 Kültür, Sanat ve Turizm Komisyonu'na hoşgeldiniz.

Ben Eylül Nisa ŞİK ve Ankara Erman Ilıcak Fen Lisesinde 10. sınıf öğrencisiyim. Bu komisyonun komisyon sekreterlerinden biri olarak sizinle bu üç günümü beraber geçireceğim.

Turizm, sadece ekonomik kalkınmaya destek olan bir faaliyet değil, aynı zamanda milletler arası kültür aktarımını ve diğer etkileşimleri kolaylaştıran bir alandır. Günümüzde ise yapay zekanın gelişmesi sonucu bu alanın yapay zeka desteği ile daha iyi fırsatlara dönüştürülebilecek olması çok önemli bir noktadır. Kültürel miras ve değerlerimizin markalaştırılarak tüm dünyaya tanıtılması, Türk devletlerinin kültürel kimliklerini koruyabilmesi ve devamlılığını sağlayabilmesi için gereklidir.

Bu komisyonda tartışmalara katılım sağlamanız, fikirler yürütmeniz, işbirliği yapmanız, farklı bakış açılarını değerlendirmeniz hedeflenmektedir. Bu konferansı sadece bir simülasyon olarak görüyor olabilirsiniz fakat kazanımlarının katkılarını deneyimleyerek öğreneceksiniz.

Komisyonumuzu gerçekleştirmemize fırsat tanıyan Alperen ÇELİK başta olmak üzere tüm koordinatörlere ve tüm TÜRKAS ekibine teşekkürlerimi iletiyorum. Komisyon eş-Sekreterlerim Melis Ece KILIÇ'a ve Elif KELEŞ'e, Akademik Asistanımız Hamza Efe EKİCİ'ye her konudaki destekleri, emekleri ve fikirleri için teşekkürlerimi sunuyorum. Hepinizle çalışmaktan büyük mutluluk duyuyorum.

Konferans öncesinde, sırasında, sonrasında herhangi bir sorunuz olursa email adresim aracılığıyla ulaşmaktan çekinmeyin.

Komisyonunda vereceğiniz emekler için şimdiden sizlere teşekkür ediyorum.

Saygılarımla,

Eylül Nisa ŞİK - eylul.nisa2509@gmail.com

Komite Sekreterinin Önsözü

Değerli Katılımcılar,

TÜRKAS'26 Kültür, Sanat ve Turizm Komisyonu'nda sizleri ağırlamak, benim için büyük bir mutluluk. Ben Elif Keleş, Ankara Erman Ilıcak Fen Lisesinde okuyorum ve 10.sınıf öğrencisiyim. Üç gün boyunca sizlere bu komisyonun komisyon sekreteri olarak eşlik edeceğim.

Gündem maddemiz bildiğiniz üzere; Türk Dünyasında Yapay Zeka Rehberliğinde Ortak Gezi Destinasyonlarının ve Lezzetlerinin Markalaşması ve Tanıtılması. Bu gündem maddesi, Türk dünyası bünyesindeki zengin tarihin, kültürel ve gastronomik değerlerin yapay zeka teknolojileri yardımıyla daha belirgin hale getirilmesi ve dünya genelinde etkili bir şekilde tanıtılması üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda, Türk dünyasının ortak turizm potansiyelinin teknoloji ile nasıl güçlendirilebileceği temel tartışma konularımızdan biri olacaktır.

Komite boyunca gerçekleştirilecek olan tartışmalara etkin bir şekilde katılmanız, ülkenizin perspektifini ortaya koymanız ve yenilikçi çözüm önerileri getirmeniz son derece önemlidir. Bu komitede sunulacak öneriler, sadece gündem konusunun daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasına değil, aynı zamanda Türk dünyasının kültürel ve ekonomik ilişkilerinin güçlenmesine yönelik yeni bakış açıları oluşturulmasına da yardımcı olacaktır.

Bu konferansın gerçekleşmesinde emeği geçen başta genel koordinatörler ve yardımcıları olmak üzere tüm ekibe teşekkürlerimi iletiyorum. Ayrıca komisyonun hazırlanmasında beraber çalıştığımız kıymetli arkadaşlarım ve Komisyon Eş-Sekreterlerim Melis Ece KILIÇ'a, Eylül Nisa ŞIK'a ve Akademik Asistanımız Hamza Efe EKİCİ'ye paha biçilmez destekleri ve emekleri için teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Komisyonumuzla veya konferansla ilgili herhangi bir sorunuz olursa email adresim aracılığıyla bana her zaman ulaşabilirsiniz. Eğlenceli ve yararlı bir komisyon olacağına eminim, hepinize başarılar diliyorum.

Saygılarımla,

Elif KELEŞ

elifkeles47512010@gmail.com

Komite Akademik Asistanının Önsözü

Kıymetli Delegeler,

Türk Devletleri Asamblesi Simülasyonu; Kültür, Sanat ve Turizm Komitesine hoş geldiniz. Ben Hamza Efe Ekici, Mehmet Emin Resulzade Anadolu Lisesi'nde okumaktayım ve Akademik Asistanınız olarak sizlere komitede tıpkı komisyon sekreterlerimiz gibi rehberlik edeceğim.

Bildiğiniz gibi günümüzde kullanılan yapay zekâ teknolojileri, turizm sektöründen kültürel mirasın korunmasına kadar birçok alanda gelişmelerin önünü açmıştır. Bu gelişmeler, Türk dünyasının ortak tarihî ve kültürel değerlerinin daha geniş kapsamda tanınırlık kazanması açısından da yeni imkânlar sunmaktadır. Özellikle, gündem maddemizin de bir parçası olan ortak gezi destinasyonlarının ve Türk dünyasına özgün geleneksel lezzetlerin tanıtılması, Türk Devletleri Teşkilatının üye devletleri arasındaki kültürel ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde büyük rol oynayabilecek unsurlar arasında yer almaktadır.

Komite süresince yalnızca TDT'nin mevcut uygulamalarını değerlendirmekle kalmayacak, aynı zamanda Türk dünyasının gelişimine katkıda bulunabilecek ve ortak değerleri koruyarak onları geleceğe taşıyabilecek yenilikçi ve sürdürülebilir politika önerileri geliştirmeye çalışacaksınız. Bu nedenle ülkenizin gündem maddesine yönelik politik duruşlarınızı araştırmanız ve konu hakkında fikir sahibi olabilmek için sizlere hazırladığımız çalışma rehberini okumanız büyük önem arz etmektedir.

Bu konferansın gerçekleşmesini sağlayan başta genel koordinatörler ve genel koordinatör yardımcıları olmak üzere bütün TÜRKAS ekibine müteşekkir olduğumu belirtmek isterim. Bunun yanında bu komitenin hazırlanmasında her birinin ayrı ayrı büyük payı olan Komisyon Sekreterlerim Melis Ece KILIÇ'a, Eylül Nisa ŞIK'a ve Elif KELEŞ'e gösterdikleri emek ve iş birliği için en içten teşekkürlerimi sunarım.

Komitemizde geçireceğiniz üç günün üretken, eğlenceli ve unutulmaz bir deneyim olmasını dilerim. Komitemizle alakalı herhangi bir sorunuz olursa bana her zaman çekinmeden ulaşabilirsiniz.

Saygılarımla,

Hamza Efe EKİCİ

hamzaefe058@gmail.com

1.Türk Devletleri Teşkilatı Hakkında Genel Bilgiler

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT); ortak tarihî, kültürel ve dilsel bağlara sahip Türk devletleri arasında işbirliğini geliştirmek amacıyla kurulmuş uluslararası bir örgüttür. Teşkilatın temelleri, Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Kazakistan gibi Türk devletleri ile Türkiye arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla 1990'lı yıllarda toplamda beş kez düzenlenen “Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirveleri”ne dayanmaktadır.

Günümüzde Türk Devletleri Teşkilatında; Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan olmak üzere beş adet tam üye ve Türkmenistan, Macaristan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) olmak üzere üç adet gözlemci üye bulunmaktadır. Teşkilatın genel merkezi 2009 yılından bu yana İstanbul'da yer almaktadır.

1.1 Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihsel Süreci

Türk Devletleri Teşkilatı'nın ortaya çıkışı, Türk devletleri arasındaki ilişkilerin düzenli ve kurumsal bir zemine oturtulmasını sağlamıştır. İlk olarak 30 Ekim 1992'de Ankara'da düzenlenen ve ardından 1998 yılına kadar dört kez daha düzenlenen “Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesi”, bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan Türk cumhuriyetleri ile Türkiye arasında siyasi diyalog kurulmasında öncü olmuş ve 3 Ekim 2009 yılında imzalanan Nahçıvan Anlaşması ile Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) resmî olarak kurulmuş ve Türk devletleri arasında sağlanan bu iş birliği sürekli bir yapıya bürünmüştür. Örgüt, her ne kadar 2009 yılında kurulmuş olsa da Türk Devletleri Teşkilatı adını 2021 yılında almıştır. 2021'den önce Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi veya kısaca Türk Konseyi olarak anılan kuruluş, adının Türk Devletleri Teşkilatı olarak değiştirilmesiyle hedeflerinin genişlediğini ve uluslararası alanda görünürlüğünün arttığını gözler önüne sermiştir.

Yaklaşık 30 yıl süren bu süreç sonucunda Türk devletleri arasında düzenli aralıklarla zirveler gerçekleştirilmiş, çeşitli alanlarda ortak çalışma mekanizmaları geliştirilmiş ve diplomatik temasların sürekliliği sağlanmıştır. Bu sayede önceden ikili ilişkiler üzerinden yürütülen iş

birlikleri, daha kurumsal ve içerisinde daha çok üye devleti barındıran daha kapsamlı bir hâl almıştır. Üye devletler arasında siyasi güvenin artması, ortak projelerin daha kolay bir biçimde hayata geçirilmesi ve çeşitli bölgesel meselelerde işbirliğinin sağlanarak koordinasyonun güçlenmesi bu uzun sürecin sonuçlarından bazılarıdır. Bunlara ek olarak tarihsel süreç boyunca oluşturulan kurumlar sayesinde eğitim, kültür, ekonomi ve ulaştırma gibi farklı alanlarda uzun vadeli iş birliği projeleri geliştirilebilmektedir. Bu durum, Türk dünyasının ortak hedeflerine daha kolay biçimde ulaşabilmelerine ve uluslararası itibarlarını güçlendirmelerine olanak tanımıştır.

1.2 Kuruluş Amaçları ve Temel İlkeleri

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), tarihî ve kültürel alanda ortak değerler taşıyan ve dilsel bağlara sahip olan Türk devletleri arasında çeşitli alanlarda iş birliğini geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Teşkilatın ana hedefi, üye devletler arasında siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarda ilişkileri güçlendirerek Türk dünyasında daha güçlü bir dayanışma ve işbirliği ortamı oluşturmaktır. Bu doğrultuda TDT, yalnızca kültürel yakınlığı sağlamayı değil, aynı zamanda ortak çıkarların savunulabileceği etkili bir iş birliği ortamı oluşturmayı amaçlamaktadır.

TDT'nin kuruluş amaçlarından biri, üye devletler arasında düzenli diplomatik diyalog ve istişareyi güçlendirmektir. Bu uygulamayla birlikte üye devletler arasında bölgesel ve küresel gelişmeler konusunda ortak tutumlar belirlenmesi ve diplomatik iş birliğinin artırılması hedeflenmektedir. Bunun yanında ticaret hacminin genişletilmesi, ülkeler arasında kurulan ulaşım ağlarının güçlendirilmesi, enerji güvenliğinin sağlanması ve yatırım olanaklarının çeşitlendirilmesi de teşkilatın öncelikli amaçlarından bazılarıdır. Kültür, bilim ve eğitim alanlarındaki iş birlikleri de teşkilatın faaliyetini sürdürdüğü dallar arasında yer almaktadır.

Ayrıca; ortak tarih ve kültürel mirasın korunması, gençler arasındaki etkileşimin artırılması, akademik araştırmalara destek verilmesi ve Türk dünyasına yönelik ortak farkındalık oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda çeşitli kültürel etkinlikler, öğrenci değişim programları ve bilimsel projeler yürütülmektedir. Kısaca özetlemek gerekirse; Türk Devletleri Teşkilatı'nın ana amaçları, Nahçıvan Anlaşması'nın 2. maddesinde de bahsedildiği gibi aşağıda bulunan maddelerden oluşmaktadır:

- Taraflar arasında karşılıklı güvenin, dostluk ve iyi komşuluğun güçlendirilmesi;
- Bölge ve bölge dışında barışın sağlanması güvenlik ve emniyetin güçlendirilmesi;

- Dış politika konularında ortak tutumlar benimsenmesi;
- Ortak amaçlarla ilgili her alanda etkili bölgesel ve ikili işbirliğinin geliştirilmesi;
- Ticaret ve yatırım için uygun koşulların yaratılması;
- Kapsamlı ve dengeli bir ekonomik büyüme, sosyal ve kültürel gelişimin amaçlanması;
- Hukukun üstünlüğünün sağlanması, iyi yönetim ve insan haklarının korunması konularının tartışılması;
- Bilim, teknoloji, eğitim ve kültür alanlarında etkileşimin genişletilmesi;
- Kitle iletişim araçlarıyla etkileşimin ve daha yoğun bir iletişimin teşvik edilmesi;
- Hukuki konularda bilgi değişimi ve adli işbirliğinin teşvik edilmesi.

TDT, bazı temel ilkeler üzerine inşa edilmiş bir organizasyondur. Bu ilkeler;

- Güven ve İyi Komşuluk İlişkileri,
- Barış ve Güvenlik,
- Ortak Dış Politika,
- Ekonomik ve Ticari Bütünleşme,
- Kültürel ve Sosyal Etkileşim,
- Evrensel Hukuka Bağlılık

olarak sayılabilir. Bu ilkeler; üyeler arasında herhangi bir hiyerarşik yapı oluşturmadan, tüm devletlerin eşit söz hakkına sahip olduğu bir iş birliği anlayışını benimsemektedir.

1.3 Kurumsal Yapısı ve Organları

Türk Devletleri Teşkilatının üye devletler arasında, amacına uygun olarak etkin ve sürdürülebilir iş birliğini sağlaması amacıyla belirli kurumsal organlar oluşturulmuştur. Bu organlar, üyeler arasındaki diplomatik ve ekonomik koordinasyonu denetlemekte, alınan kararların uygulanmasını takip etmekte ve teşkilatın uzun vadeli hedeflerini belirlemektedir. Kurumsal yapısı sayesinde TDT, yalnızca zirvelerde bir araya gelen devletlerden oluşan bir örgüt olmaktan çıkarak sürekli çalışan ve yeni politikalar geliştirebilen uluslararası bir örgüt olma özelliği kazanmıştır.

Teşkilatı oluşturan organlar;

- Devlet Başkanları Konseyi,
  - Dışışleri Bakanları Konseyi,
  - Aksakallar Konseyi,
  - Kıdemli Memurlar Komitesi,
  - Sekreterya
- olmak üzere beş tanedir.

1.3.1 Devlet Başkanları Konseyi

Teşkilatın en üst karar alma organıdır. Üye devletlerin başkanlarından oluşan bu konsey, teşkilatın gidişatını belirler ve stratejik kararları alır. Bu konsey tarafından alınan kararlar, teşkilatın gelecekte gerçekleştireceği yenilikleri ve çeşitli konularda (Siyaset, Ekonomi, Eğitim vb.) uygulayacağı politikaları ve yöntemleri belirler.

Konsey, düzenli olarak gerçekleştirilen başkan zirvelerinde bir araya gelir ve siyasi, ekonomik, kültürel ve bölgesel konulara ilişkin kararlar alır. Yeni üyelerin veya gözlemcilerin kabulü, uzun vadeli vizyon belgelerinin onaylanması ve ortak yasa tasarılarının yayımlanması gibi önemli konular Devlet Başkanları Konseyinin çalışma alanına girmektedir.

1.3.2 Dışışleri Bakanları Konseyi

Devlet başkanları tarafından alınan kararların uygulanmasını denetleyen ve üye devletler arasındaki diplomatik iş birliğini güçlendiren konseydir. Çeşitli alanlarda hazırlanan projelerin değerlendirilmesinde ve ortak dış politikaların oluşturulmasında büyük rol oynar. Bunların yanında Konsey, uluslararası gelişmelerin takip edilmesi ve zirveler öncesi gerekli olan hazırlıkların gerçekleştirilmesinde de görevlidir.

1.3.3 Aksakallar Konseyi

Türk Devletleri Teşkilatının (TDT) amaçları doğrultusunda tavsiye ve görüşler sunan, üye devletler arasındaki iş birliğinin geliştirilmesine katkıda bulunan ve teşkilatın geleceğine yönelik stratejik değerlendirmeler yapan konseydir. Aksakallar Konseyi'nin doğrudan karar alma yetkisi olmasa da hazırladıkları durum analiz raporları ve sundukları öneriler ile başta

Devlet Başkanları Konseyi olmak üzere diğer organların çalışmalarına yön verebilmektedir. Bunların yanında Konsey, özellikle Türk dünyasının tarihî ve kültürel değerlerinin korunmasında ve teşkilatın uzun vadede vizyonunun gelişmesinde önemli bir role sahiptir.

1.3.4 Kıdemli Memurlar Komitesi

Teşkilatın teknik ve bürokratik çalışmalarını yürüten komitedir. Üye devletlerin üst düzey bürokratlarından oluşan bu komite, zirveler öncesinde hazırlık çalışmaları gerçekleştirir.

Komitenin başlıca görevleri;

- Teknik koordinasyonun sağlanması,
  - Taslak belgelerin hazırlanması,
  - Gündem maddelerinin belirlenmesi,
  - Üye devletler arasında bilgi paylaşımının kolaylaştırılması,
  - Yürütülen projelerin teknik detaylarının koordine edilmesi
- biçiminde sıralanabilir.

Kısacası bu komite, özünde teşkilatın karar alma süreci ile kararın uygulanma süreci arasında bir köprü görevi görmektedir.

1.3.5 Sekreteryaya

Sekreteryaya, TDT'nin devamlı faaliyet gösteren idari organıdır ve merkezi 2009'dan beri İstanbul şehrinin Fatih ilçesinde bulunmaktadır. Genel Sekreter tarafından yönetilen sekreteryaya, teşkilatın günlük işlerinden sorumludur.

Sekreteryaya'nın başlıca görevleri ise;

- Toplantıların organize edilmesi,
  - Alınan kararların uygulanmasının takip edilmesi,
  - Üye devletler arasındaki iletişimin sürdürülmesi,
  - Kurumsal faaliyetlerin koordine edilmesi,
  - Zirveler arasındaki ara dönemlerde TDT'nin etkinliğinin korunması
- şeklindedir.

1.3.6 Türk Devletleri Teşkilatının Bünyesindeki Diğer Kuruluşlar

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) bünyesinde, beş ana organ dışında,

- Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY),
- Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA),
- Uluslararası Türk Akademisi,
- Türk Kültür ve Miras Vakfı,
- Türk Ticaret ve Sanayi Odası,
- Türk Yatırım Fonu

gibi kuruluşlar da bulunmaktadır.

1.4 Kültür, Sanat ve Turizm Alanındaki İş Birlikleri

Üye devletler arasında kültürel uyumu sağlama, Türk Devletleri Teşkilatının kuruluşundan itibaren öncelik verdiği alanlardan biri olmuştur. Üyeler arasında ortak dil, tarih, gelenek ve kültürel mirasın bulunması; teşkilatın faaliyetlerinde kültür ve sanata da önem vermesini sağlamıştır. Bu doğrultuda Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), yalnızca devletler arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkileri geliştirmeyi değil, aynı zamanda üye devletlerin halkları arasındaki kültürel bağları güçlendirmeyi ve ortak Türk kimliğine yönelik farkındalığı ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Türk Devletleri Teşkilatının üye devletleri arasındaki kültürel bağları kuvvetlendirmek amacıyla teşkilata bağlı kuruluşlar aracılığıyla pek çok sayıda proje geliştirilmektedir. Özellikle Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), Türk dünyasının kültürel işbirliğini geliştiren en önemli kuruluşlardan biridir. TÜRKSOY tarafından, farklı Türk topluluklarının kültürel değerlerinin uluslararası alanda tanıtımını sağlayan konserler, tiyatro festivalleri, resim sergileri, edebiyat etkinlikleri, kültür günleri düzenlenmektedir. TÜRKSOY'un düzenlediği bu faaliyetler, ortak kültür mirasının korunmasının yanı sıra üye ülkeler arasında kültür alışverişine de olanak tanımaktadır.

Türk Devletleri Teşkilatının önem verdiği kültürel iş birliklerinin önemli bir boyutunu ortak tarih ve miras çalışmaları oluşturmaktadır. Uluslararası Türk Akademisi ve Türk Kültür ve Miras Vakfı tarafından yürütülen projeler aracılığıyla Türk dünyasının tarihî eserleri, edebî mirası, geleneksel sanatları ve ortak tarihine ilişkin araştırmalara destek verilmektedir. Bu araştırmaların yanında tarihî yapıların korunması, restorasyonu ve tanıtımı için çeşitli programlar yürütülmektedir. Bu çalışmalar ile gelenekler, tarihî eserler, el sanatları, destanlar

ve halk müziği gibi Türk kültüründe önemli yer edinmiş çeşitli miras öğelerinin korunması amaçlanmaktadır.

Sanat alanında kurulan iş birlikleri de teşkilatın kültürel bütünleşmeyi sağlama hedefine katkıda bulunmaktadır. Üye ülkelerden gelen sanatçıların ortak bir proje çerçevesinde toplanması, kültür ve sanat festivallerinin düzenlenmesi, genç sanatçıların desteklenmesi ve sanat kurumları arasında ilişkilerin geliştirilmesi; farklı ülkelerde yaşayan Türk topluluklarının birbirlerinin kültürel bilgi birikimlerini daha yakından tanımalarına olanak sağlamaktadır.

Turizm alanındaki iş birlikleri ise kültürel bütünleşmenin ekonomik boyutunu oluşturan bir unsurdur.

Türk Devletleri Teşkilatı, üye ülkelerin sahip oldukları tarihî şehirleri, kültürel miras alanlarını ve doğal güzellikleri uluslararası turizm pazarında daha tanınır hâle getirmek için ortak tanıtım stratejileri uygulamaktadır. Bu kapsamda, TDT tarafından Türk dünyasının özellikle İpek Yolu güzergâhı üzerindeki şehirlerini tanıtmak amacıyla Modern İpek Yolu Ortak Tur Paketi ve Türk İpek Yolu gibi projeler geliştirilmiştir. Semerkant, Buhara ve İstanbul gibi şehirler de bu projelerde öne çıkan tarihî merkezlerden bazılarıdır.

Kültürel ve turistik iş birliklerinin en dikkat çekici projelerinden biri de “Türk Dünyası Kültür Başkenti” projesidir. Bu yıl Özbekistan’da bulunan Andican şehrinin seçildiği proje kapsamında her yıl bir şehir seçilerek o şehrin tarihî, kültürel ve sanatsal değerleri çeşitli etkinliklerle tanıtılmaktadır. Böylece şehirlerin kültürel görünürlüğü artmakta, şehirlerin turizm potansiyeli gelişmekte ve üye ülkeler arasındaki kültürel etkileşim güçlenmektedir.

2.Komiteye Genel Bakış

2.1. TÜRKAS Kültür, Sanat ve Turizm Komitesi’nin Tanıtımı

Türk Devletleri Teşkilatı(TDT) bünyesinde faaliyet gösteren TÜRKAS Kültür,Sanat ve Turizm Komitesi; Türk dünyası ülkeleri arasında kültürel etkileşimi arttırmak, ortak tarihsel mirası korumak ve turizm alanında sürdürülebilir iş birlikleri geliştirmek amacıyla

oluşturulmuş önemli bir kuruluştur. Komite; kültürel diplomasi, ortak tanıtım politikaları, kültürel mirasın korunması ve turizm stratejilerinin geliştirilmesi gibi alanlarda faaliyet göstermektedir.

Küreselleşmenin hız kazandığı 21. yüzyılda, devletler yalnızca ekonomik ve siyasi ilişkilerle değil aynı zamanda kültürel iş birlikleriyle de uluslararası sistemde etkinlik göstermektedir. Bu bağlamda TÜRKAS Kültür, Sanat ve Turizm Komitesi; Türk devletleri arasında ortak kimlik bilincinin güçlendirilmesi, kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarılması ve ortak turizm politikalarının oluşturulması açısından stratejik bir role sahiptir.

Türk dünyası; tarih boyunca geniş bir coğrafyaya yayılmış, farklı kültürlerle etkileşim içerisinde bulunmuş ve zengin bir kültürel birikim meydana getirmiştir. Bu birikim; dil, edebiyat, müzik, mimari, geleneksel el sanatları, mutfak kültürü ve toplumsal değerler gibi pek çok alanda kendisini göstermektedir. Ancak küreselleşme, hızlı kentleşme ve teknolojik dönüşüm süreçleri bazı kültürel değerlerin zamanla unutulmasına veya özgün niteliğini kaybetmesine neden olabilmektedir. TÜRKAS Kültür, Sanat ve Turizm Komitesi bu risklerin önüne geçmek amacıyla ortak kültürel mirasın korunmasına yönelik çalışmalar yürütmekte ve üye devletler arasında iş birliği sağlamaktadır.

Komitenin faaliyet alanlarından biri olan kültür ve sanat çalışmaları, Türk dünyası halkları arasındaki ortak aidiyet duygusunun güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu doğrultuda kültürel festivaller, sanat etkinlikleri, sergiler, konserler, akademik toplantılar ve gençlik programları düzenlenmekte; sanatçılar, akademisyenler ve kültür insanları arasında iş birliği özendirilmektedir. Böylece Türk dünyasının sahip olduğu kültürel zenginliklerin hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde tanıtılması amaçlanmaktadır.

Turizm ise komitenin öncelikli çalışma alanlarından bir diğeridir. Türk devletleri sahip oldukları tarihî eserler, doğal güzellikler, kültürel miras unsurları ve gastronomik değerler sayesinde önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte bu potansiyelin tam anlamıyla değerlendirilebilmesi için ortak tanıtım stratejilerinin geliştirilmesi, ulaşım ve iş birliği ağlarının güçlendirilmesi ve uluslararası görünürlüğün artırılması gerekmektedir. Komite, bu doğrultuda ortak turizm rotalarının oluşturulması, destinasyonların markalaştırılması ve sürdürülebilir turizm politikalarının geliştirilmesi konusunda çalışmalar yürütmektedir.

Son yıllarda dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte kültür ve turizm alanlarında yeni fırsatlar ortaya çıkmıştır. Özellikle yapay zekâ, büyük veri analitiği, sanal gerçeklik uygulamaları ve dijital pazarlama araçları; kültürel mirasın korunması, tanıtılması ve turizm faaliyetlerinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. TÜRKAS Kültür, Sanat ve Turizm Komitesi de teknolojik gelişmeleri yakından takip ederek dijital dönüşüm süreçlerinin kültür ve turizm politikalarında uygulanmasını desteklemektedir. Bu yaklaşım, Türk dünyasının kültürel ve turistik değerlerinin küresel ölçekte daha etkin bir şekilde tanıtılmasına çok büyük yarar sağlamaktadır.

Sonuç olarak TÜRKAS Kültür, Sanat ve Turizm Komitesi, Türk Devletleri Teşkilatı'nın kültürel bütünleşme vizyonunun hayata geçirilmesinde önemli bir görev üstlenmektedir. Komite tarafından yürütülen çalışmalar; Türk dünyasının ortak kültürel mirasının korunmasına, kültürel diplomasının güçlendirilmesine ve turizm alanında sürdürülebilir iş birliklerinin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle komite, Türk devletleri arasındaki ilişkilerin yalnızca siyasi ve ekonomik boyutta değil kültürel ve toplumsal boyutta da derinleşmesine hizmet eden önemli bir kuruluş niteliği taşımaktadır.

2.2. Komitenin Amaç ve Yetki Alanları

TÜRKAS Kültür, Sanat ve Turizm Komitesi'nin temel amacı, Türk dünyası ülkeleri arasında kültürel bütünleşmeyi güçlendirmek ve ortak değerlerin korunarak gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktır. Komite, kültür ve turizm alanlarında sürdürülebilir iş birliklerinin geliştirilmesini teşvik ederek Türk devletleri arasındaki ilişkilerin daha güçlü bir zemine oturtulmasına yarar sağlamaktadır.

Bu doğrultuda komitenin öncelikli amaçları arasında ortak kültürel mirasın korunması, kültürel diplomasi faaliyetlerinin desteklenmesi, kültür ve sanat alanında ortak projelerin geliştirilmesi, turizm sektöründe iş birliğinin artırılması ve Türk dünyasının uluslararası alandaki görünürlüğünün güçlendirilmesi yer almaktadır. Ayrıca komite, kültürel çeşitliliğin korunmasını ve ortak tarihsel değerlerin tanıtılmasını da önemli hedefleri arasında görmektedir.

Komite, belirlenen amaçlar doğrultusunda çeşitli yetki ve sorumluluklara sahiptir. Üye devletlerin ilgili kurumları arasında iş birliğini sağlamak, ortak etkinlikler düzenlemek,

kültürel ve turistik projeler geliştirmek, araştırma faaliyetlerini desteklemek ve politika önerileri sunmak komitenin başlıca görevleri arasındadır. Bunun yanı sıra uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapmak, ortak tanıtım kampanyaları yürütmek ve kültür-turizm alanında karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmek de komitenin çalışma alanları içerisindedir.

Günümüzde dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte komitenin faaliyet alanları da genişlemiştir. Özellikle dijital kültürel miras çalışmaları, çevrim içi tanıtım faaliyetleri, yapay zekâ destekli turizm uygulamaları ve dijital pazarlama stratejileri gibi konular komitenin ilgi alanları arasına girmiştir. Böylece Türk dünyasının kültürel ve turistik değerlerinin daha geniş kitlelere ulaştırılması hedeflenmektedir.

Özetle komite, Türk Devletleri Teşkilatı'nın kültürel iş birliği vizyonunu hayata geçiren önemli organlardan biri olarak faaliyet göstermekte ve Türk dünyasının ortak geleceğine katkı sağlayacak projelerin geliştirilmesinde aktif rol üstlenmektedir.

2.3. Komitenin Gündem Maddesiyle İlişkisi

TÜRKAS Kültür, Sanat ve Turizm Komitesi'nin gündem maddesi olan “Türk Dünyasında Yapay Zeka Rehberliğinde Ortak Gezi Destinasyonlarının ve Lezzetlerin Markalaşması ve Tanıtılması” konusu, komitenin faaliyet alanlarıyla doğrudan ilişkilidir. Kültür, turizm ve tanıtım faaliyetleri komitenin temel çalışma alanlarını oluştururken yapay zekâ teknolojilerinin bu alanlara entegrasyonu günümüzün önemli ihtiyaçlarından biri olarak gelmektedir.

Türk dünyası; sahip olduğu tarihî miras, doğal güzellikler, geleneksel yaşam biçimleri ve zengin mutfak kültürü sayesinde büyük bir turizm potansiyeline sahiptir. Ancak bu potansiyelin uluslararası düzeyde yeterince değerlendirilebilmesi için etkili tanıtım stratejilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada yapay zekâ teknolojileri, hedef kitle analizleri, dijital pazarlama çalışmaları, kişiselleştirilmiş seyahat önerileri ve veri temelli tanıtım faaliyetleri Türk dünyasının tanıtımı açısından oldukça önemli fırsatlar sunmaktadır.

Komite, ortak kültürel değerlerin ve gastronomik mirasın korunmasının yanı sıra bunların küresel ölçekte tanıtılmasını da amaçlamaktadır. Yapay zekâ destekli uygulamalar sayesinde Türk dünyasına ait turistik destinasyonların görünürlüğü artırılabilir, turistlerin beklentileri

daha doğru analiz edilebilir ve daha etkili tanıtım kampanyaları oluşturulabilir. Bu durum hem kültürel diplomasi faaliyetlerine katkı sağlayacak hem de turizm gelirlerinin artmasına destek olacaktır.

Ayrıca gastronomi, günümüzde ülkelerin kültürel kimliklerini uluslararası alanda tanıtılabilmelerini sağlayan önemli araçlardan biri hâline gelmiştir. Türk dünyasına ait ortak lezzetlerin markalaştırılması ve dijital platformlar aracılığıyla tanıtılması, ortak kültürel kimliğin güçlendirilmesine katkı sunacaktır. Yapay zekâ teknolojileri ise bu süreçte hedef kitlelerin belirlenmesi, içerik üretimi ve pazarlama faaliyetlerinin en iyi duruma getirmesi açısından önemli avantajlar sağlamaktadır.

Bu nedenle söz konusu gündem maddesi; komitenin kültürel iş birliği, kültürel mirasın korunması, turizm politikalarının geliştirilmesi ve uluslararası tanıtım faaliyetlerinin güçlendirilmesi hedefleriyle doğrudan bağlantılıdır. Komitenin sahip olduğu görev ve sorumluluklar dikkate alındığında gündem maddesinin etkin biçimde ele alınması Türk dünyasının kültürel ve ekonomik gelişimine önemli katkılar sağlayacağı öngörülmektedir.

3.Gündem Maddesinin Tanıtımı

3.1. Gündem Maddesinin Kapsamı

Türk dünyasındaki kültürel değerlerin, yapay zeka rehberliğinde diğer ülkelere tanıtılması ve bu yol ile Türk devletlerinin kalkınma planları yapması gündem maddesinin ana hedeflerini oluşturur.

Bu kültürel değerler arasında turizm ekonomisine katkı sağlaması amacıyla gezi destinasyonları olan doğal ve beşeri unsurların, bölgesel lezzetlerin tanıtılması yer almaktadır. Daha geniş bir kitleye ulaşma olanakları ve pazarlamanın kolay bir şekilde yapılabilmesi sebebiyle yapay zeka araçlarının kullanımı, bu tanıtım ve markalaşma süreçlerinde önemli bir seçenek haline gelmiştir.

3.2. Temel Kavramlar ve Tanımlar

- **Yapay zeka:** Bir bilgisayarın, bilgisayar kontrolündeki bir robotun veya programlanabilir bir aygıtın insana benzer biçimde algılama, öğrenme, fikir yürütme, karar verme, sorun çözme, iletişim kurma vb. işlevleri sergileyebilme yeteneği
- **Turizm:** Bir ülkeye veya bir bölgeye turist çekmek için alınan ekonomik, kültürel, teknik önlemlerin, yapılan çalışmaların tümü
- **Turizm destinasyonu:** Turistlerin bir süre konakladığı, doğal, tarihi veya kültürel çekiciliklere sahip olan ve turistik ürünlerin sunulduğu coğrafi bir bölge, ülke, şehir vb.
- **Kültür:** Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçlar
- **Kültürel miras:** Geçmiş nesillerden günümüze kalan ve toplumların kimliğini, tarihini ve değerlerini yansıtan hem maddi hem manevi öğelerin tümü
- **Ortak kimlik:** Bir grubun veya toplumun üyelerinin paylaştığı, onları birbirine bağlayan ve diğer topluluklardan ayıran ortak özellikler, değerler ve aidiyet duygusu
- **Kültürel entegrasyon:** Farklı kökenlerden gelen birey veya grupların, kendi kültürel kimliklerini koruyarak bulundukları yeni toplumun değerlerine, normlarına ve yaşam tarzına uyum sağlama süreci
- **Gastronomi:** Gerek yiyecek içecek yapma yöntemlerine gerek yemek pişirme tekniklerine ilişkin bilgilerin tümü

3.3. Yapay Zekâ Kavramı ve Gelişimi

Yapay zeka, bilgisayarların veya başka makinelerin hesaplama sistemlerinin öğrenme akıl, problem çözme, algılama ve karar verme gibi tipik olarak insan zekasıyla ilişkilendirilen görevleri yerine getirme kapasitesini kapsar ve özellikle büyük veri kümelerinden çıkarım yapmak için makine öğrenimini kullanarak, daha önce insan zekası gerektirdiği düşünülen görevleri yerine getirmek veya çıktı üretmek için kullanılan yazılımdır.

Temelleri II. Dünya Savaşı sonrasında yani 1950 yıllarında atılan yapay zeka fikri, 1956 yılında terim olarak Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bir konferansta kullanıldı. Sonrasında 1980'li yıllara kadar arada yapay zekadan beklentiler konusunda umutların ve durgunlukların olduğu bazı dönemler yaşandı fakat 1980'lerde yapay zekaya karşı yeniden bir ilgi ortaya çıktı ve uzman sistemlerin geliştirilmesi önemli bir nokta oldu. 1990 yıllarında ise istatistiksel yöntemlerin yapay zekaya entegre edilmesiyle makine öğrenmesi ortaya çıktı, veriye dayalı öğrenme teknikleri gelişmeye başladı. Bu dönemden itibaren sürekli bir gelişim halinde olan yapay zeka, 2016 yılından itibaren gündelik hayata entegre edilmeye başlandı ve yapay zeka artık bilimsel merak konusu olmaktan çıkıp tüketici ürünlerinde ve hizmetlerde daha görünür şekilde kullanılmaya başlandı. 2021 yılı itibariyle günümüze kadar olan süreçte ise doğal dil işleme alanında dev adımların atıldı yani yapay zeka artık yalnızca verileri anlamakla kalmıyor, anlamlı metinler, görseller ve ses içerikleri üretebiliyor hale geldi.

3.4. Turizm, Gastronomi ve Kültürel Diplomasi İlişkisi

Turizm, belli bir bölgeye turist çekmek için yapılan çalışmalardır. Gastronomi ise yiyecek yapma yöntemlerine, yemek pişirme tekniklerine ilişkin bilgiler olarak tanımlanır ve kültürel lezzet sembollerinin bölgeye özgün pişirme yöntemleri ve adetleri bu kavram ile ilgilidir. Gastronomi dalının, turistlerin ilgisini çekmek için yapılan bu çalışmalarda önemli bir etkisi vardır. Bölgesel lezzetlerin farklı veya özgün özelliklerinin tanıtılması ile başka ülke ve bölgelerdeki insanların ilgisi çekilir. Bu sayede lezzetleri deneyimlemek için gelen turistler aynı zamanda o lezzetin ait olduğu bölgeyi, coğrafyayı, çevreyi tanımak için çeşitli gezi destinasyonlarına da zaman ayırır.

Kültürel diplomasi, uluslararası ilişkilerde benzersiz bir role sahiptir ve yumuşak güç ile halklar arası bağlantılara verdiği önem ile öne çıkar. Sanat, müzik, dil, gelenekler gibi kültürel unsurların alışverişi yoluyla milletler arası işbirliğine destek verir. Bu farklı yaklaşım ile farklı ulusların başka uluslar hakkında öğrendiği kültürel unsurlar, o ulusun coğrafyasını merak etmesini sağlar. Yani farklı milletlerin gezi destinasyonlarını, lezzetlerini vb. paylaşması turizmde canlılığa katkı sağlar.

4.Türk Dünyasında Turizm ve Kültürel Miras Potansiyeli

4.1. Türk Dünyasında Öne Çıkan Turizm Destinasyonları

Türk dünyası, ortak tarihi, kültürel ve dil ilişkileri ile doğal zenginlikleri sayesinde dünya turizmi açısından ön planda olan geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu bölge, Orta Asya'dan Anadolu'ya, Kafkaslardan Balkanlar'a kadar uzanmakta; tarihi İpek Yolu şehirleri, doğal miras alanları, mimarlık eserleri ve geleneksel yaşam kültürü ile birçok turisti kendisine çekmektedir. Son yıllarda ulaşım olanaklarının artması ve Türk cumhuriyetleri arasındaki kültürel iş birliklerinin çoğalmasıyla birlikte, Türk dünyasındaki turistik yerler daha fazla tanınır hale gelmiştir. Bu yerler yalnızca doğal güzellikleri ile değil, aynı zamanda Türk kültürünün geçmişten günümüze kadar taşıdığı izleri yansıtmaları açısından da önemli bir yer tutmaktadır.

Türk Dünyasındaki turizm destinasyonlarına bakacak olursak çok çeşitli örneklerle karşılaşabiliriz.

1. İstanbul – Türkiye

İstanbul, Türk dünyasının en önemli turizm merkezlerinden biridir. Avrupa ve Asya kıtalarını birleştiren şehir, tarihi boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Ayasofya, Topkapı Sarayı, Sultanahmet Camii, Kapalıçarşı, Dolmabahçe Sarayı, Galata Kulesi, Kız Kulesi, Süleymaniye Camii, Yerebatan Sarnıcı gibi yapılar şehrin kültürel mirasının temel parçalarıdır. Ayrıca Boğaz manzarası, modern şehir yaşamı ve zengin mutfağı sayesinde her yıl milyonlarca turist tarafından ziyaret edilmektedir.

2. Semerkant – Özbekistan

Semerkand, İpek Yolu'nun temel şehirlerinden biri olarak tanınmaktadır. Özellikle Timur İmparatorluğu zamanında önemli bir kültürel ve bilimsel merkez olmuştur. Registan Meydanı, Şah-ı Zinde Türbesi, Gur-i Emir Külliyesi, Uluğ Bey Medresesi, Hazreti Hızır Camii, Semerkant Rasathanesi, İmam Maturidi Türbesi, İmam Buhari Türbesi şehrin en dikkat çekici yapıları arasında yer almaktadır. Mavi kubbeli mimarisi ve tarihi dokusuyla Türk-İslam medeniyetinin önemli merkezlerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

3. Bakü – Azerbaycan

Bakü, çağdaş şehir yapısını tarihi geçmişle bir arada sunan önemli bir turizm merkezi olarak öne çıkmaktadır. Hazar Denizi sahilinde yer alan bu şehir, özellikle İçerişehir alanıyla UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde bulunmaktadır. Kız Kalesi, Şirvanşahlar Sarayı gibi tarihi yapılar, Bakü'nün kültürel zenginliklerini gözler önüne sererken, modern mimarinin bir sembolü olan Flame Towers şehre modern bir görünüm katmaktadır.

4. Almatı – Kazakistan

Almatı, doğal güzellikleriyle dikkat çeken önemli bir Orta Asya kentidir. Tanrı Dağları'nın eteklerinde konumlanmış olan şehir; gölleri, kayak tesisleri ve yeşil alanlarıyla doğa turizmi açısından büyük ilgi çekmektedir. Medeu Buz Pateni Pisti ve Kolsai Gölleri, bölgedeki en popüler turistik yerler arasında yer almaktadır. Ayrıca bu şehir, Kazak kültürünü keşfetmek isteyen ziyaretçiler için de önemli bir merkezdir.

5. Bişkek – Kırgızistan

Kırgızistan, özellikle doğa turizmi açısından öne çıkan Türk devletlerinden birisidir. Başkent Bişkek, çağdaş şehir hayatı imkanı sağlarken, ülkenin en önemli turistik yeri Issık Göl'dür. Dağlarla çevrili olan bu geniş göl, temiz havası ve doğal güzellikleri ile ziyaretçilerin dikkatini çekmektedir. Bunun yanı sıra, geleneksel göçebe kültürü ve atlı yaşam biçimi de ülkenin turizm açısından önemli özellikleri arasında bulunmaktadır.

6. Aşkabat – Türkmenistan

Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat, çağdaş mimarisi ve beyaz mermer binaları ile bilinir. Şehirde geniş caddeler, büyük heykeller ve modern kamu yapıları öne çıkmaktadır. Ayrıca, Türkmenistan kültürünü temsil eden müzeler ve geleneksel el sanatları merkezleri de ziyaretçilerin dikkatini çekmektedir. Aşkabat, modern şehir tasarımı sayesinde Orta Asya'daki çeşitli turizm merkezlerinden biri olmuştur.

7. Mostar – Bosna-Hersek

Mostar, Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalan tarihi kalıntılarıyla Türk kültürüyle derin bağları olan önemli bir Balkan kentidir. Şehrin sembolü olan Mostar Köprüsü, UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almaktadır. Taş döşeli caddeleri, tarihi pazarı ve geleneksel yapılarıyla misafirlere tarihi bir atmosfer sunmaktadır. Ayrıca, Balkanlar'daki Türk-İslam mirasının önemli bir temsilcisidir.

8. Kaşgar – Doğu Türkistan

Kaşgar, Uygur Türk kültürünün en önemli yerlerinden bir tanesidir. Tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan bu şehir, yüzyıllardır ticaret ve kültürel etkileşim alanı olarak tanınmaktadır. Eski şehir kısmı, geleneksel Uygur mimarisi ve çarşı yaşamı ile öne çıkmaktadır. İd Kah Camii ve eski pazarlar, Kaşgar'ın en fazla ilgi çeken turistik mekanları arasında yer almaktadır.

4.2. Tarihi ve Kültürel Miras Unsurları

Türk dünyasının kültürel zenginliği, Altay dağlarından Balkan bölgesine kadar ulaşan geniş bir alanda oluşmuş, ortak dil, tarih ve geleneklerle birbirine kenetlenmiş bir bütündür. Bu miras; eşsiz mimari yapılar, destanlar, geleneksel el sanatları ve felsefi düşüncelerle biçimlenmiştir. Bu miras unsurları genel olarak somut kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir.

4.2.1. Somut Kültürel Miras Unsurları

Somit kültürel miras, insanlar tarafından inşa edilmiş; tarihî, estetik veya kültürel değeri yüksek fiziksel yapılardır. Bu kategoriye giren miras öğeleri genellikle anıtlar, yapılar, tarihî yerleşimler ve arkeolojik alanlardır.

Örnekler:

- **Selimiye Camii ve Külliyesi (Türkiye):** Mimar Sinan'ın ustalık eseri olan bu külliye, Osmanlı klasik mimarisinin zirvesini temsil eder; ibadet, eğitim ve sosyal yaşamın bir arada yaşandığı mimarî-dinî bir başyapıttır. *UNESCO Dünya Mirası (2011)*
- **Ayasofya (Türkiye):** Bizans'tan Osmanlı'ya uzanan tarihî süreçte farklı dinlerin ve medeniyetlerin izlerini taşıyan, mimarlık tarihi açısından eşsiz ve evrensel bir yapı. *UNESCO Dünya Mirası – (1985)*
- **Hattuşa, Hitit Başkenti (Türkiye):** Anadolu uygarlıkları içinde önemli bir yer tutan Hititler'in başkenti olarak, antik kent planlaması, anıtsal yapıları ve çivi yazılı arşivleriyle öne çıkar. *UNESCO Dünya Mirası (1986)*
- **Hoca Ahmet Yesevi Türbesi (Kazakistan):** Güney Kazakistan'da Türkistan şehrinde bulunur. Yapı, tarihi bir kale yakınında, şimdi Arkeolojik Sit alanındadır. Arkeolojik alan başka türbeleri, cami ve hamam gibi Orta Çağ yapıların kalıntıları içerir. *UNESCO Dünya Mirası (2003)*
- **Semerkant (Özbekistan):** Uzun zamandır Orta Asya'daki İran (Pers-Tacik) uygarlığının başlıca kent merkezlerinden biri olmuş ve İpek Yolu'nun kültürel ve ticari ağlarında önemli bir rol oynamıştır. *UNESCO Dünya Mirası (2001)*

4.2.2. Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurları

Somut olmayan kültürel miras; gelenekler, sözlü anlatımlar, ritüeller, festivaller, el sanatları, müzik, dans ve dil gibi fiziksel olmayan, ancak toplumsal belleği ve kimliği oluşturan uygulamalardır. Bu değerler yaşayan kültürlerdir; toplulukların belleğinde var olur ve nesilden nesile aktarılır.

Örnekler:

- **Mevlevî Sema Töreni (Türkiye):** Mevlevî dervişlerin gerçekleştirdiği sema, ilahi aşkı ve tasavvufi düşünceyi yansıtan, müzik ve ritüelle harmanlanmış bir ibadet biçimidir.
- **Türk Kahvesi Kültürü ve Geleneği (Türkiye):** Sosyal etkileşimi, misafirperverliği ve sohbet kültürünü yansıtan özgün bir pişirme ve sunum yöntemiyle şekillenen kahve geleneğidir.

- **Nasreddin Hoca (Özbekistan):** Hortu ile Akşehir çevresinde yaşamış olan efsanevi kişi ve mizah kahramanıdır.
- **Kuresi Güreşi (Kazakistan):** Geleneksel bir minder ve kuşak güreşi türüdür. Ayakta yapılan bu sporda temel amaç, rakibin sırtını veya omuzlarını yere getirmektir.
- **Köroğlu (Göroğlu) Destanı:** Türkmen varyantında kahramanın adı "Köroğlu" yerine "Göroğlu" olarak geçer. Destan; yiğitlik, adalet ve kahramanlık temalarını işler.

4.3. İnanç, Doğa ve Kültür Turizmi

4.3.1. İnanç Turizmi

4.3.1.1. İnanç Turizmi ve Türk Dünyasındaki Önemi

Turizm pazarında geliştirilebilecek çeşitli alternatif ürünlerden biri de inanca dayalı turizm faaliyetlerinin organizasyonudur. İnanç turizmi olarak adlandırılan bu alternatif turizm ürünü doğrudan doğruya herhangi bir ülke destinasyonunun sahip olduğu kültürel ve dinsel miras ile yakından ilişkilidir. İnsanların dini inançlarını gerçekleştirmek amacıyla önemli çekim merkezlerine yaptıkları ziyaretlerin turizm olgusu içinde değerlendirilmesine “inanç turizmi” denilmektedir.

İnanç turizmi kültür turizminin bir alt birimi olarak görünse de “ibadet amaçlı” ziyaretler olması sebebiyle diğer turizm türlerinden farklıdır. Amaç kişilerin dini köklerini aramak için yaptıkları arkeolojik bir araştırma ve ibadettir. Bununla birlikte bu ziyaretler esnasında dolaylı bir kültürlenme söz konusu olduğundan “inanç turizmi” kavramı “kültür turizmi” kavramını belli bir noktada yakalamaktadır. İnanç turizmi faaliyetlerinin, ortak inanç paydasında buluşan çok sayıda insanı ilgilendirmesi, bu alanda ortaya çıkabilecek turistik hareketliliğin boyutunu ve dolayısıyla ekonomik potansiyelini ortaya koymaktadır.

Türk dünyasında ise inanç turizmi, İslamiyet’in kabulünden önceki Şamanizm izleri ile İslam tasavvufunun sentezlendiği, ortak kültürel mirasın ve manevi şahsiyetlerin izini süren derin bir seyahat türüdür. Bu coğrafya; tarihi türbeler, kadim mabetler ve bilgelik merkezlerinden oluşur.

4.3.1.2. Kutsal Mekânlar ve Dinî Yapılar

- Camiler,
- Türbeler,
- Külliyyeler,
- Medreseler ve UNESCO korumasındaki dinî miras alanları

a. **Ayasofya Camii (Türkiye):** Ayasofya, hem İslam hem de Hristiyanlık için en kutsal yapılar arasında kabul edilir. İstanbul'un fethinin sembolü olarak 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından camiye dönüştürülmüş ve İslam dünyasında önemli bir yer edinmiştir. İstanbul'u fethedecek komutan ve orduya ilişkin hadis sayesinde bu yapının Türk-İslam tarihi için manevi bir önemi vardır. Osmanlı döneminde şehre uzun süre merkezlik etmiş ve mimari özellikleri ile bu mirası yaşatmıştır. Hristiyanlık açısından ise, Ayasofya "Kutsal Bilgelik" anlamına gelen Sophos kelimesinden adını alır ve 916 yıl boyunca Ortodoks Hristiyanlığının merkezi olmuştur. Burada imparatorların taç giyme törenleri gerçekleştirilmiştir. Günümüzde ibadethane olarak hizmet vermekte ve UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer almaktadır. İnanç turizmi için ise oldukça önemli bir yapıdır ve yılda binlerce turist ziyaretine uğramaktadır.

b. **Hoca Ahmet Yesevi Türbesi (Kazakistan):** Kazakistan'ın Türkistan şehrindeki Hoca Ahmet Yesevi Türbesi, Türk tasavvufunun kurucusu Hoca Ahmet Yesevi'nin manevi merkezidir. İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasında önemli rol oynayan bu yapı, Türk-İslam dünyasının en kutsal mekanlarından biridir. Ahmet Yesevi, İslam ahlakı ve tasavvufi öğretileri Türkçe şiirlerle yaymış, bu yüzden türbe inanç turizmi açısından önemli bir yer olmuştur. Ayrıca, Yesevi'nin Anadolu'ya gönderdiği talebeler, Türk tasavvufunun temelini atmıştır. 1389'da Timur tarafından yaptırılan türbe, İslam mimarisine katkı sağlamış ve UNESCO Dünya Mirası listesine girmiştir.

c. **Mevlana Külliyesi (Türkiye):** Mevlana Külliyesi, Türkiye'nin Konya şehrinde bulunan ve 13. yüzyılda yaşamış mutasavvıf Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ile tanınan bir inanç ve kültür merkezidir. Külliyenin merkezinde Mevlânâ'nın türbesi vardır ve

bugün Mevlana Müzesi olarak hizmet vermektedir. Vefatından sonra inşa edilen külliye, türbe, semahane, derviş hücreleri, kütüphane ve avlulardan oluşan bir kompleks hâline gelmiştir. "Kubbe-i Hadra" adıyla bilinen yeşil kubbesi, Konya'nın önemli simgelerindendir. Külliye, tasavvuf geleneği ve her yıl düzenlenen Şeb-i Arûs törenleri ile turistlerin ilgisini çekmektedir.

- d. Uluğ Bey Medresesi (Özbekistan):** Uluğ Bey Medresesi, 1417-1420 yılları arasında Uluğ Bey tarafından Semerkand'da inşa edilmiştir. Registan Meydanı'nın önemli yapıtlarından biri olan medrese, matematik, astronomi ve din bilimleri gibi alanlarda eğitim vermiştir. Mavi çinilerle süslenmiş cephesi ve Timurlu mimarisinin özelliklerini yansıtmaktadır. İslam medeniyetinin eğitim ve bilim geleneğini temsil eden bu yapılar, inanç turizmi açısından da önemlidir. Medrese, dini ve kültürel mirasa ilgi duyan ziyaretçileri çekmekte, Semerkand'daki diğer yapılarla birlikte bölgenin turizm potansiyelini artırmaktadır. Uluğ Bey Medresesi, Türk dünyasında inanç ve kültür turizminin kesişim noktasında önemli bir destinasyondur.

4.3.1.3. İnanç Turizminin Sosyoekonomik Katkıları

İnanç turizmi, yerel istihdamı arttırır, altyapıyı geliştirir ve küçük işletmelere destek sağlar, bu sayede destinasyonların sosyoekonomik kalkınmasına katkıda bulunur. Turizm gelirleri, tarihi ve kültürel mirasın korunmasına finansal kaynak yaratırken, kültürel hoşgörüyü teşvik eder. Ana sosyoekonomik kazanımları arasında ekonomik katkı ve istihdam, yerel girişimciliğin desteklenmesi, mirasın korunması, sosyo-kültürel etkileşim ve altyapı gelişimi yer alır.

4.3.2. Doğa Turizmi

4.3.2.1. Doğa Turizmi ve Türk Dünyasındaki Önemi

Doğa turizmi (ekoturizm), doğal alanlarda yapılan; trekking, dağcılık, kuş gözlemi, foto safari ve kampçılık gibi aktiviteleri kapsayan çevreye duyarlı bir turizm çeşididir. Hem doğayı korumayı hem de yerel halkın refahını artırmayı hedefler.

Türk dünyası, el değmemiş dağları, gölleri ve bin yıllık göçebe yaşamıyla doğa turizmi açısından benzersiz bir fırsata sahiptir. Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar uzanan bu bölgede; dağcılık faaliyetleri, yayla turizmi, çöl safarileri ve kış faaliyetleri gibi birçok seçenek mevcuttur.

4.3.2.2. Öne Çıkan Doğa Turizmi Destinasyonları

- a. **Issık Göl (Kırgızistan):** Issık Göl, Kırgızistan'ın kuzeydoğusunda Tanrı Dağları (Tien Shan) arasında yer alan büyük bir dağ gölüdür. “Sıcak Göl” anlamına gelen adıyla bilinir; yüksek rakımına rağmen neredeyse hiç donmaması onu dünyanın en sıra dışı göllerinden biri hâline getirir. Ülkenin en önemli doğal simgelerinden ve turizm merkezlerinden biridir.
- b. **Kapadokya (Türkiye):** Kapadokya, Orta Anadolu'da büyük ölçüde Nevşehir çevresinde yer alan tarihî ve jeolojik bir bölgedir. Peri bacaları, kaya oyma yerleşimleri, yeraltı şehirleri ve erken Hristiyanlık mirasıyla dünya çapında tanınır. Bölgenin önemli bölümleri 1985 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne alınmıştır.
- c. **Kolsai Gölleri (Kazakistan):** Kolsai Gölleri, Kazakistan'ın güneydoğusunda, Tanrı Dağları'nın (Tien Shan) kuzey yamaçlarında yer alan üç yüksek rakımlı alp gölünden oluşan bir göl sistemidir. “Kuzey Tanrı Dağları'nın İncileri” olarak anılan bölge, zümrüt renkli suları, ladin ormanları ve dağ manzaralarıyla ülkenin en etkileyici doğal alanlarından biri kabul edilir.
- d. **Tanrı Dağları (Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan):** Tanrı Dağları, uluslararası literatürde *Tian Shan* olarak bilinen ve Orta Asya boyunca uzanan büyük bir dağ sistemidir. Başlıca Kırgızistan, Kazakistan, Çin ve Özbekistan topraklarına yayılır. Bölge, yüksek zirveleri, geniş buzulları ve İpek Yolu tarihindeki önemli konumuyla tanınır.

- e. **Göygöl (Azerbaycan):** Göygöl, batı Azerbaycan'da en çok çarpıcı dağ gölü, ormanları ve Küçük Kafkas Dağlarının etekleri ile tanınan doğal bir bölgedir. "Göygöl" adı, gölün ünlü turkuaz-mavi sularını yansıtan Azericeden "Mavi Göl" anlamına gelir.

4.3.2.3. Doğa Turizminin Bölgesel Kalkınmaya Katkıları

Doğa turizminin bölgesel kalkınmaya birçok katkısı bulunmaktadır.

Ekonomik Çeşitlilik ve Gelir Artışı: Tarımsal veya sanayi faaliyetlerinin yetersiz olduğu kırsal alanlarda yeni bir gelir imkanı sunar. Yerel hizmetler, konaklama ve yiyecek içecek gibi unsurlar sayesinde bölgeye doğrudan mali katkı sağlar.

İstihdam ve Göçü Önleme: Yerel sakinler için iş olanakları oluşturur. Bununla birlikte, bölgede yaşayan gençlerin ve halkın büyük şehirlere göç etmesini engellemeye yardımcı olur.

Kadın ve Yerel Girişimciliğin Desteklenmesi: El yapımı ürünlerin, yerel yemeklerin ve geleneksel sanatların turizmle birleştirilmesi, yerel nüfusun kendi işlerini kurmalarını daha kolay hale getirir.

Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması: Ekoturizm, sürdürülebilir gelişimin temel taşıdır. Doğal alanların ve tarihi unsurların turizm açısından değer kazanması, bu bölgelerin yerel halk tarafından korunmasını ve akıllıca kullanılmasını teşvik eder.

Altyapının Gelişmesi: Turistlerin bölgeyi ziyaret etmeleri için yollar, su sistemleri, iletişim altyapısı ve sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, dolayısıyla yerel halkın yaşam standartlarını da yükseltir.

4.3.3. Kültür Turizmi

4.3.3.1. Kültür Turizmi ve Türk Dünyasındaki Önemi

Kültür turizmi, ziyaretçinin temel motivasyonunun bir turizm destinasyonundaki somut ve somut olmayan kültürel cazibe merkezlerini /ürünlerini keşfetmek, deneyimlemek olduğu bir turizm etkinliği türüdür. Bu cazibe merkezleri/ürünler, sanat ve mimariyi, tarihi ve kültürel

mirası, mutfak mirasını, edebiyatı, müziği, yaratıcı endüstrileri ve yaşam kültürlerini bünyesinde barındıran bir toplumun entelektüel, manevi ve duygusal özellikleri, inanç sistemleri ve geleneklerini kapsamaktadır.

Türk dünyasında kültür turizmi; ortak tarihi mirasın, somut ve somut olmayan kültürel değerlerin (gelenekler, el sanatları, gastronomi) gezginlere tanıtılmasını amaçlar. Bu turizm hareketi, Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY) ve Türk Devletleri Teşkilatı projeleriyle ortak hafızanın güçlendirilmesini hedefler.

Türk dünyası kültür turizmi, bölge halklarının birbirini tanımasını ve ortak tarihi köklerin keşfedilmesini (Turankent/Turan coğrafyası gezileri) sağlar. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı gibi resmi kurumlar aracılığıyla ortak UNESCO miras dosyaları oluşturularak uluslararası turizm potansiyeli artırılmaktadır.

4.3.3.2. Kültür Turizmi Kapsamında Öne Çıkan Destinasyonlar

a. Semerkant (Özbekistan): Semerkant, Orta Asya'nın en eski ve en ünlü şehirlerinden biridir. Tarihi İpek Yolu üzerinde yer alan kent, yüzyıllar boyunca ticaretin, bilimin ve kültürel etkileşimin merkezlerinden biri olmuş; özellikle Timur döneminde büyük bir mimari ve bilimsel gelişim yaşamıştır. UNESCO tarafından “Kültürlerin Kavşağı” olarak Dünya Mirası Listesine alınmıştır. Şehrin en tanınmış yapıları arasında Registan Meydanı, Bibi Hanım Camii, Şah-ı Zinde, Gur Emir Türbesi ve Uluğ Bey Rasathanesi bulunur. Mavi çinilerle kaplı kubbeler ve anıtsal medreseler, Timurlu mimarisinin en etkileyici örnekleri arasında kabul edilir.

b. Buhara (Özbekistan): Buhara, Özbekistan'ın güneybatısında yer alan ve İpek Yolu üzerindeki en önemli tarihî şehirlerden biridir. Tarihi 2.000 yılı aşkın bir geçmişe uzanan kent, Orta Asya'daki en iyi korunmuş ortaçağ şehirlerinden biri olarak kabul edilir ve tarihî merkezi 1993 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesine alınmıştır. Buhara'nın simge yapıları arasında 10. yüzyıldan kalma İsmail Samani Türbesi, görkemli Poi-Kalyan Kompleksi, tarihî Ark Kalesi ve şehrin sosyal merkezi sayılan

Lyabi-Hauz bulunur. Ayrıca Chor Minor, Mir-i Arab Medresesi ve çok sayıdaki ticaret kubbesi de ziyaretçilerin ilgisini çeker.

c. İstanbul (Türkiye): İstanbul, Avrupa ve Asya kıtalarını birbirine bağlayan, Türkiye'nin en büyük şehri ve tarihsel merkezlerinden biridir. Eski adıyla Konstantinopolis olarak bilinen şehir, Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorluklarına başkentlik yapmış; ticaret, kültür ve mimari açısından dünya çapında etkili bir merkez hâline gelmiştir. İstanbul'un kimliği, katmanlı tarihinden beslenir. Antik dönemden günümüze uzanan yapılar arasında Ayasofya, Topkapı Sarayı ve Yerebatan Sarnıcı öne çıkar; bu yapılar Bizans ve Osmanlı mirasının aynı şehir dokusunda bir araya geldiğini gösterir. Şehir, UNESCO Dünya Mirası alanlarıyla da uluslararası kültürel önem taşır.

d. Bakü (Azerbaycan): Bakü, Bakü, Azerbaycan'ın başkenti ve en büyük kentidir. Hazar Denizi kıyısındaki konumu sayesinde ülkenin ekonomik, kültürel ve siyasi merkezi olarak öne çıkar. Tarihi İpek Yolu mirası ile modern gökdelenlerin bir arada bulunduğu görünümüyle Kafkasya'nın en tanınmış şehirlerinden biridir. Şehrin simgeleri arasında UNESCO Dünya Mirası listesinde yer alan İçerişehir, modern silueti belirleyen Flame Towers ve sahil boyunca uzanan Bakü Bulvarı bulunur. Bu yapılar ve alanlar, kentin tarihî köklerini ve çağdaş dönüşümünü birlikte yansıtır.

4.3.3.3. Geleneksel Kültür ve Kültürel Etkinlikler

- Nevruz kutlamaları
- Dede Korkut geleneği
- Âşıklık geleneği
- Halk dansları ve müzikleri
- Geleneksel el sanatları
- Türk mutfak kültürü
- Yerel festivaller

4.4. Türk Dünyasında Ortak Kültürel Değerler

4.4.1. Ortak Dil ve Tarih Bilinci

Ortak dil ve tarih bilinci, bir milleti bir arada tutan ve ulusal kimliğin temelini oluşturan önemli unsurlardır. Paylaşılan geçmiş ve aynı dil, bireyler arasında güçlü bir aidiyet bağı kurar. Dil, bir milletin kültürü ve düşünce dünyasının hafızasıdır. Geçmişteki hikayeler, gelenekler ve deneyimler dil aracılığıyla aktarılır. Ortak dil, toplumsal bütünleşmeyi sağlar. Tarih bilinci, kim olduğumuza ve geleceğe nasıl yönelmemiz gerektiğine dair sorulara yanıt verir. Geçmiş bilmek, topluma güç ve vizyon kazandırır.

Tarih ve dil, ulus devletin inşasında birbirini tamamlayan ayrılmaz bir bütündür. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında milli kimliği pekiştirmek için 1931 yılında Türk Tarih Kurumu ve 1932 yılında Türk Dil Kurumu'nun kurulması bu bilincin kurumsallaşmasının en somut örneğidir.

Türk dünyasını bir araya getiren en belirgin unsurlardan birisi ortak dil ve tarihsel mirastır. Türk dilleri, Ural-Altay dil teorisi tartışmalarından bağımsız şekilde günümüzde Türk dil ailesi içerisinde değerlendirilmektedir ve Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Kazakça, Kırgızca, Özbekçe, Türkmence ve Uygurca gibi çeşitli lehçe ve yazı sistemlerini içermektedir. Bu diller arasında telaffuz ve kelime farklılıkları bulunsa da, ortak kökenleri sayesinde büyük oranda benzerlikler göstermektedir. Ortak dil mirası, Türk halkları arasındaki kültürel ilişkilerin korunması ve güçlendirilmesinde önemli bir etkidir.

Türk dünyasının paylaşılan tarihsel bilinci, geçmişte önemli izler bırakmış şahsiyetler etrafında şekilleniyor. Hoca Ahmet Yesevi, Türk tasavvufunun öncülerinden biri olarak tanınırken; Yunus Emre, eserleriyle Türk dili ve edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Ayrıca, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, hoşgörü ve insan sevgisi üzerine düşünceleriyle Türk dünyasında tanınan bir isimdir. Uluğ Bey ise bilim ve astronomideki çalışmalarıyla Türk-İslam medeniyetinin önemli şahsiyetleri arasında yer almaktadır. Bu figürler, Türk

dünyasının ortak kültürel belleğinin oluşumuna katkıda bulunan önemli tarihî karakterler olarak değerlendirilir.

4.4.2. Gelenek ve Yaşam Kültürü

Türk dünyasında ortak kültürel unsurların büyük bir kısmını gelenekler ve yaşam tarzları oluşturur. Farklı coğrafi koşullar ve tarihi gelişmeler olsa da, Türk toplulukları arasında aile yapısı, misafirperverlik, dayanışma ve büyüklere saygı gibi değerler ortak bir kültürel anlayışın temel taşlarını oluşturur. Bu değerler, günlük hayatın yanı sıra sosyal ilişkilerin biçimlenmesinde de önemli bir etki yaratır.

Türk milletlerinde aile, toplumun en temel yapısı olarak görülür ve aile bağlarının güçlü tutulmasına büyük değer verilir. Ayrıca misafirlere gösterilen ilgi ve ikram kültürü, Türk dünyasının birçok bölgesinde ortak bir gelenek olarak öne çıkar. Düğünler, bayram kutlamaları ve çeşitli toplumsal etkinlikler, bireyler arasındaki dayanışmayı pekiştiren önemli kültürel uygulamalar arasında yer alır.

Türk dünyasının bazı kesimlerinde tarih boyunca etkin olan göçebe yaşam tarzının izleri günümüzde de gözlemlenmektedir. Özellikle Orta Asya ülkelerinde geleneksel çadırlar, atlı sporlar ve çeşitli halk oyunları kültürel yaşamın önemli parçaları olarak varlığını sürdürmektedir. Bu Gelenekler ve yaşam tarzları, Türk halklarının ortak kültürel kimliğinin korunmasına yardımcı olurken, kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasında hayati bir rol üstlenmektedir.

4.4.3. Ortak Kültürel Miras Unsurları

Türk dünyasının ortak kültürel hazinesi, yüzyıllar süresince meydana gelmiş ve farklı bölgelerde yaşamış Türk toplulukları tarafından günümüze dek korunarak ulaştırmıştır. Bu hazine; geleneksel kutlamalar, sözlü edebiyat eserleri, halk sanatları ve el işçiliği gibi pek çok

kültürel bileşeni içermektedir. Ortak kültürel miras, Türk toplulukları arasındaki tarihi ve kültürel bağlantıların devamında büyük bir öneme sahiptir.

Türk dünyasında yaygın bir şekilde kutlanan Nevruz Bayramı, ortak kültürel mirasın en belirgin örneklerinden biridir. Baharın gelişini ve yeni yılın başlangıcını simgeleyen bu şenlikler, pek çok Türk devleti tarafından benzer geleneklerle yaşatılmaktadır. Ayrıca Dede Korkut hikayeleri, Türk halklarının ortak tarihini, değerlerini ve yaşam biçimini yansıtan önemli sözlü kültürel ürünlerdendir.

Geleneksel el sanatları, halk müziği, halk dansları ve zengin mutfak kültürü de Türk dünyasının ortak kültürel mirasının önemli bileşenlerindendir. Halı dokuma, kilim yapımı ve keçe üretimi gibi el becerileri pek çok Türk topluluğunda benzer özellikler sergilemektedir. Bu kültürel unsurlar, Türk dünyasının ortak kimliğini pekiştirirken aynı zamanda kültürel çeşitliliğin korunmasına da katkıda bulunmaktadır.

5. Türk Dünyasında Gastronomi ve Ortak Lezzet Kültürü

5.1. Türk Mutfağının Tarihsel Gelişimi

- Türkiye

Türklerin tarih boyunca yaşadıkları coğrafya ve bu coğrafyanın sunduğu malzemeler, geniş mutfak kültürünün oluşmasında büyük katkı sağlamıştır. Orta Asya'da tarım ve hayvancılık ile geçinen Türkler, Anadolu'ya göç edip yerleştiklerinde daha önce hiç bilmedikleri ve tanımadıkları ürünler ile karşılaştıktan sonra bu yeni ürünler ile, önceleri basit sonraları karmaşık pişirme teknikleri geliştirerek zamanla zengin bir mutfak oluşturmuşlardır.

Bugünkü Türk mutfağının temellerini Osmanlı Sarayı mutfacı oluşturmuştur.

Sultanların sofraları en başta mütevazı, gösteriştense uzak olsa da gittikçe zenginleşip çeşitlenmiştir. Özellikle en çok gelişme yaşadığı dönem Fatih Mehmet Sultan dönemidir. İmparatorluğun her köşesinden aşçı ve malzemeler getirtmiş hatta saraya ilk defa çeşitli deniz mahsülleri alıp hazırlatmıştır.

Osmanlılar günde sadece 2 öğün yemek yedi, sabah kahvaltısı ile akşam yemeği.

Ayrıca sarayda yemek saati geldiğinde üzerinde yemeklerin bulunduğu sini veya tabla

odalara getirilir, sofraya yere yayılırdı, sadece kaşık ve ellerini kullanılırdı. Bu nedenle Topkapı Sarayında yemek odası yoktur.

19. yüzyılın sonlarına doğru gücünü kaybeden Osmanlı, Avrupa ile ilişkileri iyi tutmak amacıyla yaşam tarzlarını değiştirerek onlara uydurmaya çalışmışlardır. Bu değişiklikler yeme içme alışkanlıklarına da yansımıştır.

Cumhuriyetin ilanı ile Türk mutfağı iki kısımda incelenmeye başlanmıştır, Klasik Türk Mutfağı ve Halk Mutfağı. Klasik Türk Mutfağı, Saray mutfağından yola çıkılarak oluşturulmuş zengin bir mutfak kültürüdür ve bugünkü Türk mutfağının kültürünü oluşturur. Halk Mutfağı ise Türkiye'nin çeşitli bölgelerinin ve Türkiye'de yaşayan farklı etnik grupların yemek kültürünün üzerine oluşturulmuş bir karmadır.

- Azerbaycan

Azerbaycan mutfağının en önemli özelliği çeşit zenginliği olması ve bütün yıl doğal taze malzemelerin bulunmasıdır. Azerbaycan mutfağı, Azeri Türklerinin eskiden beri yaşadığı toprakları kapsayan geniş bir alanda yayılmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarında 8 iklim kuşağının geçmesi, burada flora ve fauna zenginliğinin oluşmasını sağlamış ve bu çeşitliliğin beraberinde getirdiği hayvan ve bitkilerin çeşitliliği de zengin bir mutfağın oluşmasına yol açmıştır.

Ürün üretimi sonucunda fazla malzeme olduğunda ekmek gibi basit yiyeceklerin yanı sıra karmaşık yemekler ortaya çıkmaya başlamıştır. Ayrıca Azerbaycan'da bulunan gezginlerin, bilim adamlarının ve diplomatların yazıları ve arkeolojik buluntulara göre antik çağlardan beri buğday, arpa, pirinç, susam, pancar, üzüm, ayva gibi tarım, meyvecilik ürünlerinin çok büyük miktarda yetiştirildiği ile halkın taze hayvancılık ürünlerinin üretildiği öğrenilmiştir.

Eski ticaret kervanlarının rotasında olan Azerbaycan, Araplarla olan uzun süreli ilişkiler ile kahveyi kazanmıştır. İpek Yolu aracılığıyla Çin'den Azerbaycan'a çay getirilmiştir. Diğer yandan Rus mutfağı ile tanışmasının ardından, Azerbaycan ulusal mutfağına çi çorbası ve borşu kazandırılmıştır.

19. yüzyılın sonlarına doğru Azerbaycan'da petrol endüstrisinin gelişimi ile birlikte Avrupa mutfağıyla doğrudan tanışmıştır.

Ülkenin tarihi boyunca birçok imparatorluğun egemenliği altında kalması nedeniyle farklı yemek kültürlerinden, özellikle İran, Türk ve Rus mutfaklarından etkilenmiştir.

5.2. Ortak Lezzetler ve Bölgesel Farklılıklar

Türk devletleri ve toplulukları, ortak tarihi köklere ve göçebe yaşam tarzına dayanan çok zengin bir mutfak kültürünü paylaşır. Coğrafi konumlarına rağmen et, hamur işleri ve süt ürünleri bu ortak kültürün temelini oluşturur.

Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan gibi bölgelerde ulusal yemek kabul edilen beşbarmak, adını yemeğin geleneksel olarak elle yenmesinden alır. Genellikle kuzu veya dana eti ve ince açılmış yufkalarla yapılır.

Farklı Türk devletlerinde ufak değişikliklerle hazırlanan mantı, ortak lezzetlere örnek olarak verilebilir. Özbekistan ve Kırgızistan'da daha iri boyutlarda hazırlanırken Anadolu'da yoğurt ve sos ile servis edilir. Ancak temelinde ortak mutfak kültürünün bir parçasıdır.

Azerbaycan'dan Anadolu'ya kadar düğünlerde, bayramlarda ve diğer kutlamalarda yenen ve bir sembol haline gelen keşkek de Türk devletlerinin ortak lezzetlerindendir. Ayrıca UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde yer almaktadır.

Kırmızı ve ayran gibi içecekler Türk ve Moğol göçebe kültürünün önemli parçası olan süt ürünleridir. Türk dünyasında ortak olan unsurlardandır.

Geniş bir coğrafyaya yayılan Türk devletlerinde; tarihi göçebe kültürlerinin, komşu oldukları medeniyetlerin ve yerel iklim koşullarının harmanlanması ile beraber bazı bölgelerdeki mutfak kültüründe farklılıklar tespit edilebilir.

Orta Asya ve Avrasya bölgesinde karasal bir iklim hakimdir ve hayvancılık ön plandadır.

Kazakistan ve Kırgızistan'da at eti ve süt ürünleri tüketimi yaygın iken Özbekistan ve Türkmenistan'da tarımın etkisiyle pirinç üretimi gelişmiştir.

Anadolu'daki özellikle Akdeniz'deki zengin tarım ürünleri ve Osmanlı mutfağının birikimiyle beraber Orta Asya'dan gelen kökler birleşerek bölgeye büyük bir çeşitlilik kazandırmıştır.

Akdeniz'de ot yemekleri ve deniz mahsülleri ağırlıktadır. Karadeniz'de deniz ürünleri, lahana ve mısır unu kullanımı yoğundur. Güneydoğuda ise et ve baharat kullanımı yoğun bir şekilde görülür.

Kafkasya bölgesi, doğu ile batı arasında bir köprüdür. Zengin baharatlar ve şerbetli tatlılar ön plandadır. Azerbaycan'da et, taze yeşillikler ve reçeller bölgenin mutfağının temelini oluşturur.

Balkanlar ise Osmanlı mirası ile Avrupa mutfağının birleştiği bölgedir. Et ve sütü tatlılar yaygın olarak bu bölgede görülür.

Genel olarak tüm bu coğrafyalarda ortak olan kültürel lezzetler olsa da farklı şartlar altında gelişen topluluklar oldukları için bölgesel farklılıklar da yaşanabilmektedir.

5.3. Gastronominin Kültürel Kimlik Açısından Önemi

Gastronomi, bir toplumun tarihini, coğrafyasını ve değerlerini yansıtan önemli bir alandır. Nesilden nesile aktarılan geleneksel tatlarla bir toplumun kültürel kimliğini somutlaştırır. Bir bölgenin kendi toprağında yetişen ürünler, o bölgenin, yörenin lezzet alışkanlıklarını ve karakterini belirler. Geleneksel yemekler, geçmişte yaşanan tarım devrimlerini, göçleri günümüze taşır. Bu kültürel kimlik ve gelenekler, bir topluluğun kendini başka milletlere tanıtmayı için önemli bir unsurdur.

5.4. Coğrafi İşaretleme ve Kültürel Koruma

Coğrafi işaretleme, belirli bir bölge, yöre veya ülkeyle özdeşleşmiş, karakteristik özelliklerini ve kalitesini bu coğrafi kökenden alan ürünlerin koruma altına alındığı ve tescillendiği bir kalite işaretidir. Bu işaretlemenin amacı ürünün kültürel değeri açısından korunmasını ve sahiplenmesini sağlamaktır. Ayrıca yöresel ürünlerin değerini artırarak yerel ekonomiye ve gastronomi turizmüne katkı sağlar.

6. Turizm ve Tanıtım Alanında Yapay Zeka Kullanımı

6.1. Yapay Zeka Destekli Turizm Teknolojileri

Teknolojik gelişmelerin hız kazandığı 21. yüzyılda yapay zekâ, birçok sektörde olduğu gibi turizm sektöründe de önemli dönüşümlere yol açmıştır. İnsan zekâsını taklit ederek öğrenme, analiz yapma ve karar verme süreçlerini gerçekleştirebilen yapay zekâ sistemleri; turizm faaliyetlerinin daha verimli ve etkili bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamaktadır.

Turizm sektöründe kullanılan yapay zekâ teknolojileri arasında akıllı rezervasyon sistemleri, müşteri davranışlarını analiz eden algoritmalar, sanal gerçeklik uygulamaları ve otomatik öneri sistemleri yer almaktadır. Bu teknolojiler sayesinde turistlerin beklentileri daha doğru bir şekilde analiz edilmekte ve hizmet kalitesi artırılmaktadır. Özellikle seyahat planlama süreçlerinde kullanılan yapay zekâ tabanlı uygulamalar; kullanıcıların bütçe, ilgi alanı ve zaman kriterlerine göre en uygun seçenekleri sunabilmektedir.

Bunun yanı sıra yapay zekâ, turistik destinasyonların yönetiminde de önemli rol oynamaktadır. Ziyaretçi yoğunluğu, ulaşım hareketliliği ve tüketici davranışları gibi veriler analiz edilerek daha etkili turizm politikaları geliştirilebilmektedir. Böylece hem turist memnuniyeti artırılmakta hem de destinasyonların sürdürülebilir şekilde yönetilmesi sağlanmaktadır.

Türk dünyasında yer alan birçok önemli turizm merkezi, yapay zekâ teknolojilerinin uygulanabileceği büyük bir potansiyele sahiptir. Örneğin Türkiye'de Kapadokya, İstanbul ve Pamukkale; Özbekistan'da Semerkant, Buhara ve Hive; Kazakistan'da Türkistan şehri; Azerbaycan'da Bakü ve Şeki gibi destinasyonlarda ziyaretçi yoğunluğunun analiz edilmesi, akıllı yönlendirme sistemlerinin kullanılması ve dijital rezervasyon süreçlerinin geliştirilmesi yapay zekâ destekli turizm uygulamalarına örnek olarak gösterilebilir.

6.2. Akıllı Rehber ve Dijital Asistan Sistemleri

Yapay zekâ teknolojilerinin turizm sektöründeki en yaygın kullanım alanlarından biri akıllı rehber ve dijital asistan sistemleridir. Bu sistemler turistlerin ihtiyaç duydukları bilgilere hızlı ve kolay bir şekilde ulaşmalarına olanak sağlamaktadır.

Doğal dil işleme teknolojileri sayesinde geliştirilen dijital asistanlar, kullanıcıların sorularını anlayabilmekte ve anlık olarak cevap verebilmektedir. Turistler; ziyaret ettikleri şehirler hakkında bilgi alabilmekte, ulaşım seçeneklerini öğrenebilmekte veya konaklama alternatiflerine ilişkin öneriler elde edebilmektedir. Böylece bilgiye erişim süreci hızlanırken turist deneyimi de önemli ölçüde iyileşmektedir.

Müze, ören yeri ve kültürel miras alanlarında kullanılan yapay zekâ destekli rehber sistemleri de ziyaretçilere daha kapsamlı bilgiler sunmaktadır. Sesli rehber uygulamaları, artırılmış gerçeklik teknolojileri ve sanal tur sistemleri sayesinde ziyaretçiler kültürel mirası daha etkileşimli bir şekilde deneyimleyebilmektedir. Türk dünyasında yer alan tarihî ve kültürel alanların tanıtımında bu tür teknolojilerin yaygınlaştırılması, uluslararası ziyaretçi sayısının artırılmasına büyük ölçüde katkı sağlayabilir.

Özellikle Hoca Ahmet Yesevi Türbesi, Göbeklitepe, İchan Kala Tarihî Kenti, İçerişehir ve Orhun Yazıtları gibi Türk dünyası açısından büyük öneme sahip kültürel miras alanlarında yapay zekâ destekli çok dilli rehber sistemlerinin kullanılması; ziyaretçilerin tarihî ve kültürel bilgilerden daha etkin şekilde yararlanmasını sağlayabilir.

6.3. Kişiselleştirilmiş Seyahat Deneyimleri

Modern turizm anlayışında turistler, standart hizmetlerden ziyade kendi ilgi alanlarına ve ihtiyaçlarına uygun deneyimler talep etmektedir. Yapay zekâ teknolojileri ise kişiselleştirilmiş seyahat deneyimlerinin oluşturulmasını mümkün hâle getirmektedir.

Yapay zekâ sistemleri; kullanıcıların geçmişte yaptıkları rezervasyonları, ziyaret ettikleri destinasyonları, internet üzerindeki aramalarını ve beğendikleri içerikleri inceleyerek zamanla onların ilgi alanlarını öğrenebilmektedir. Bu veriler analiz edilerek her kullanıcı için özel öneriler hazırlanmakta ve seyahat planları kişisel tercihlere göre şekillendirilmektedir. Örneğin tarihî mekânları ziyaret etmeyi tercih eden bir kullanıcıya kültür turizmine yönelik rotalar önerilirken gastronomiye ilgi duyan kullanıcılara yerel mutfak deneyimlerini içeren seyahat planları sunulabilmektedir.

Türk dünyasında yer alan turistik destinasyonların ortak bir dijital platform üzerinden tanıtılması durumunda, yapay zekâ destekli sistemler ziyaretçilere kişiselleştirilmiş gezi planları oluşturabilir. Bu durum hem turist memnuniyetini artıracak hem de daha fazla destinasyonun tanıtılmasına katkı sağlayacaktır.

Örneğin Türkiye ve Azerbaycan son yıllarda dijital dönüşüm alanında önemli yatırımlar gerçekleştirirken, bazı bölgelerde internet erişimi ve teknolojik altyapı geliştirme çalışmaları

hâlen devam etmektedir. Bu farklılıklar, ortak yapay zekâ projelerinin uygulanması sırasında teknik uyum ve koordinasyon gereksinimini artırmaktadır.

6.4. Veri Analitiği ve Dijital Pazarlama

Günümüzde büyük veri ve yapay zekâ teknolojileri, turizm sektöründeki pazarlama faaliyetlerinin temel unsurlarından biri hâline gelmiştir. Turistlerin çevrim içi davranışları, rezervasyon alışkanlıkları ve sosyal medya etkileşimleri analiz edilerek daha etkili tanıtım stratejileri geliştirilebilmektedir.

Veri analitiği sayesinde turistlerin hangi destinasyonlara ilgi gösterdiği, hangi dönemlerde seyahat etmeyi tercih ettiği ve hangi hizmetlerden daha fazla yararlandığı belirlenebilmektedir. Elde edilen veriler doğrultusunda hedef kitleye yönelik reklam kampanyaları hazırlanmakta ve tanıtım faaliyetlerinin etkinliği artırılmaktadır.

Türk dünyasında ortak turizm destinasyonlarının tanıtımında veri temelli stratejilerin kullanılması, sınırlı kaynakların daha verimli değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır. Böylece tanıtım faaliyetleri belirli hedef kitlelere yönlendirilebilecek ve uluslararası turizm pazarında rekabet gücü artırılacaktır.

6.5. Sosyal Medya ve Yapay Zeka Tabanlı Tanıtım Stratejileri

Sosyal medya platformları günümüzde turizm tanıtımının en etkili araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Milyarlarca kullanıcıya sahip olan bu platformlar, destinasyonların ve kültürel değerlerin küresel ölçekte tanıtılmasına imkân sağlamaktadır.

Yapay zekâ destekli sistemler, kullanıcıların ilgi alanlarını ve çevrim içi davranışlarını analiz ederek hedef odaklı içeriklerin oluşturulmasını mümkün kılmaktadır. Ayrıca yapay zekâ tabanlı içerik üretim araçları sayesinde tanıtım metinleri, görseller ve videolar daha hızlı ve etkili şekilde hazırlanabilmektedir.

Sosyal medya analiz araçları aracılığıyla kullanıcıların belirli destinasyonlar hakkındaki görüşleri incelenebilmekte ve kamuoyu eğilimleri ölçülebilmektedir. Bu durum, tanıtım kampanyalarının daha başarılı bir şekilde planlanmasına yardımcı olmaktadır.

Türk dünyasının ortak turizm destinasyonları ve gastronomik değerlerinin tanıtımında sosyal medya ve yapay zekâ teknolojilerinin birlikte kullanılması büyük önem taşımaktadır. Özellikle genç nesillere ulaşılması, uluslararası farkındalığın artırılması ve ortak marka değerinin oluşturulması açısından bu teknolojiler önemli fırsatlar sunmaktadır. Böylece Türk dünyasının sahip olduğu kültürel ve turistik zenginliklerin küresel ölçekte daha görünür hâle gelmesi mümkün olacaktır.

7.Ortak Turizm Destinasyonları ve Lezzetlerin Markalaşması

7.1. Marka Kimliği ve Kültürel Temsil

Küreselleşen dünyada firmalar arasındaki ürün ve hizmet rekabetine ülkelerde dahil olmuştur. Bu bağlamda ülkeler kendilerini diğer ülkelerden farklı kılmak ve kendilerine bir değer yaratmak için markalaşma çalışma sürecine girmiştir Markalaşma çalışmaları ile uluslararası arenada isimlerini duyuran ülkeler bu sayede turistlerin, ülkelerin ve yatırımcıların da dikkatini çeker hâle gelmiştir. Bir ülkenin markalaştırılmasının temelinde kültürel, ticarî ve siyasal açıdan ülkenin soyut ve somut değerlere dönüştürülmesi ile kültür ve turizm politikalarının yeniden kurgulanması oluşan zamansal bir faaliyettir. Gerek tarihi gerekse kültürel ortaklıkların oluşturduğu sağlam temel üzerine kurulan Türk Dünyasında markalaşma örneklerini de görmek mümkündür.

7.1.1. Destinasyon Marka Kimliği

Destinasyon kimliği veya destinasyon marka kimliği olarak ifade edilen bu kavram, destinasyon yönetiminin korumayı ya da oluşturmayı hedeflediği marka öğelerinin (semboller, kişilik, kültür, davranış, iletişim gibi) benzersiz bir bileşimi olarak yorumlanmaktadır. Destinasyonu tanımlamak ve rakipleriyle kıyaslamak için turistler ya da

paydaşlar bu öğelerden yararlanmaktadır. Bu bağlamda destinasyon kimliği, “Hedef kitle tarafından destinasyonun nasıl algılanmasının istendiği” sorusunu yanıtlamaktadır. Diğer bir ifadeyle bu kavram, destinasyonun aslında kim olduğunu, ne yaptığını ve nasıl yaptığını hedef kitleye yansıtmaktadır. Destinasyonun hedef kitle tarafından algılanan marka kimliği ise destinasyon imajı olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla destinasyon kimliği, mevcut ve potansiyel turistlerin zihinlerinde destinasyon imajının oluşmasını doğrudan etkilemektedir.

Destinasyon kimliğinin özünde kültür, çevre, altyapı ve çekicilikler yer almaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’nin sahip olduğu otantik Anadolu kültürü, denizlerle çevrili konumu, geniş turistik altyapısı ve doğal çekicilikleri, destinasyon kimliğimizin öz öğeleri olarak yorumlanabilmektedir (Türkiyede Gaziantep için mutfak kültürü, Antalya için deniz-kum-güneş çekiciliği gibi). Destinasyon kimliğinin önemli bir diğer ögesi ise destinasyonun kendi eşsizliklerini ve/veya farklılıklarını yansıtan görsel kimliğidir (sloganlar, semboller, logolar).

Destinasyon kimliği, turistlerin destinasyon farkındalığını arttıran, destinasyon imajını şekillendiren, destinasyona yönelik tutum ve davranışlarını etkileyen önemli bir unsurdur. Bu nedenle, başarılı bir destinasyon markalaşma çalışmasının gerçekleştirilebilmesi için destinasyon kimliğinin dikkatle tasarlanması gerekmektedir. Çünkü destinasyon kimliğinin başarıyla yönetilebildiği destinasyonlarda daha fazla, daha bilinçli ve daha çok harcama yapan turistlerin destinasyona çekilmesi ve destinasyon sadakatinin güçlendirilmesi, dolayısıyla turizm pazarında rekabet avantajının sağlanması mümkün olabilmektedir. Bu öneminden dolayı destinasyon kimliği konulu akademik çalışmaların sayısında da artış gözlenmektedir. Örneğin; Türkiye’de yürütülen ve Mersin iline bağlı Anamur ilçesinin destinasyon kimliğini belirlemek üzere yapılan bir araştırmada, “Anamur’un ulusal ve uluslararası düzeydeki çekicilikleri, öne çıkan değerleri, diğer destinasyonlardan farklı olduğu turistik değerleri, logo tasarımı, marka kişiliği ve Anamur’u çağrıştıran sözcükler” destinasyonun marka kimliği öğeleri olarak yorumlanmıştır. Araştırmanın sonucunda, Anamur’un marka kimliğinin geliştirilmesi için deniz, güneş, orman gibi doğal güzelliklerinin (ulusal ve uluslararası düzeydeki çekicilik), örenyerleri, Mamure Kalesi, yöresel kültür, muz meyvesinin (öne çıkan değerler), Anemurium Antik Kenti’nin, deniz ve bakir doğanın (farklı kılan turistik değerler), doğanın vurgulandığı bir logonun

(logo/semboller), güvenilir, orijinal ve neşeli kişiliğinin (marka kişiliği), muz ve çilek meyvesinin (çağrıştıran sözcükler) öne çıkarılması önerilmiştir.

7.1.2. Kültürel Unsurların Markalaşmadaki Rolü

Kültürel unsurlar, markaların hedef kitleleri ile duygusal bağ kurmasını, sadakat yaratmasını ve rakiplerinden ayrılmasını sağlar. Yerel değerler, gelenekler ve semboller, markaya derinlik katarak özgün bir kimlik sunar. Kültürel unsurların markalaşmadaki gücü şunları içerir: Tüketiciler, kendi kültürel kodlarını temsil eden markaları daha iyi benimser ve bu durum sadakati artırır. Küreselleşen pazarda farklılaşmanın en iyi yolu, markanın kültürel hikayesini özgün biçimde sunmaktır. Reklam stratejileri, markayı "samimi" ve "güvenilir" kılar. Kültürel markalaşma, markayı bir yaşam tarzı ya da toplumsal değer sembolü haline getirir.

7.1.3. Türk Dünyasından Marka Kimliği Örnekleri

İstanbul (Türkiye): Türk dünyasında en etkili destinasyon markalarından biridir. Şehir, Avrupa ve Asya kıtalarını birleştiren stratejik konumu sayesinde tarih boyunca önemli bir ticaret ve kültür merkezi olmuştur. Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait izler taşıyan İstanbul, zengin tarihî geçmişiyle dikkat çekmektedir. Ayasofya, Topkapı Sarayı ve Sultanahmet Camii gibi yapılar, şehrin kültürel kimliğinde önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca Boğaz manzarası, mutfağı ve canlı şehir hayatı, İstanbul'un uluslararası turizm markasının güçlenmesine katkı sağlayan unsurlar arasındadır. Bu özellikleri sayesinde İstanbul, tarihî ve kültürel turizmin sembolik şehirlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Semerkant (Özbekistan): Semerkand, İpek Yolu'nun en önemli duraklarından biri olarak Türk milletinin tarihi ve kültürel mirasını simgeler. Şehir, özellikle Timurlu Devleti döneminde sanat, bilim ve ticaret alanında önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Registan Meydanı, Şah-ı Zinde Kompleksi ve Uluğ Bey Medresesi gibi yapılar, Semerkand'ın tanınmış kimliğini oluşturan temel bileşenlerdir. Mavi çinilerle bezelidir ve tarihi havası sayesinde her yıl birçok ziyaretçi ağırlamaktadır. Semerkand, Türk-İslam medeniyetinin en önemli kültürel merkezlerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Şuşa (Azerbaycan): Şuşa, Azerbaycan'ın kültürel merkezi olarak öne çıkan önemli bir turizm noktasıdır. Şehir, geçmişte edebiyat, müzik ve sanat alanındaki birçok ünlü ismin yetişmesine olanak tanımıştır. Karabağ bölgesinin kültürel kalbi olarak bilinen Şuşa, geleneksel Azerbaycan kültürünün sürdürüldüğü kıymetli mekânlardan biridir. Tarihî yapıları, doğal güzellikleri ve kültürel faaliyetleri ile dikkat çekmektedir. Özellikle Azerbaycan müziği açısından büyük bir öneme sahip olan Şuşa, kültürel kimliğin önemli simgelerinden biri haline gelmiştir. Bu nitelikleri sayesinde şehir, kültür turizmi bakımından güçlü bir marka değeri sunmaktadır.

Türkistan (Kazakistan): Türkistan, Türk topluluklarının manevi anlamda önemli merkezlerinden biri olarak dikkat çekmektedir. Şehrin marka kimliği büyük ölçüde Hoca Ahmet Yesevi'nin bıraktığı mirasa dayanmaktadır. Hoca Ahmet Yesevi Türbesi, tarihi ve dini açıdan büyük bir öneme sahip olup her yıl sayısız ziyaretçiyi ağırlar. Türkistan, Türk milletlerinin ortak tarih ve kültür bilincini yansıtan önemli yerlerden biridir. Son yıllarda yapılan yatırımlarla turizm altyapısı iyileştirilmiş ve şehrin uluslararası alandaki tanınırlığı artırılmıştır. Bu sebeple Türkistan, Türk dünyasının ortak kültürel kimliğini simgeleyen en önemli turistik yerlerden biri olarak kabul edilmektedir.

7.2. Türk Dünyası Ortak Turizm Rotaları

a. İpek Yolu Rotası

İpek Yolu, Türk kültürü ve tarihinin en önemli turizm yollarından birisidir. Bu rota, Çin'den başlayarak Orta Asya'dan geçip Anadolu ve Avrupa'ya kadar uzanır. Yüzyıllar boyunca burası ticaretin, kültürel etkileşimlerin ve farklı medeniyetler arasındaki ilişkilerin merkezinde olmuştur. Türk dünyasında bulunan Semerkand, Buhara, Kaşgar ve İstanbul gibi şehirler, İpek Yolu üzerindeki önemli noktalar arasındadır. Günümüzde ise bu yol, tarih ve kültür turizmi açısından büyük bir potansiyele sahiptir.

b. İnanç ve Maneviyat Rotası

Türk dünyasındaki türbeler, camiler ve tasavvuf merkezleri, ortak bir inanç turizmi güzergahının oluşumuna yardımcı olmaktadır. Konya'daki Mevlana Külliyesi, Türkistan'daki Hoca Ahmet Yesevi Türbesi ve Semerkand'daki ibadet yerleri bu güzergahın önemli noktalarından bazılarıdır. Bu rota, ziyaretçilere Türk-İslam medeniyetinin manevi değerlerini yakından keşfetme imkanı tanımaktadır.

c. Doğa ve Kültür Rotası

Türk dünyasının sahip olduğu doğal güzellikler ve kültürel miras alanları, ortak doğa ve kültür rotalarının oluşturulmasına olanak sağlamaktadır. Issık Göl, Tanrı Dağları, Kapadokya ve Göygöl gibi doğal alanlar ile tarihî şehirler birlikte değerlendirildiğinde ziyaretçilere zengin bir turizm deneyimi sunulmaktadır. Bu rota, hem doğal hem de kültürel değerleri bir arada görmek isteyen turistler için önemli bir alternatif oluşturmaktadır.

7.3. Gastronomi Markalaşmasının Ekonomik Etkileri

a. Turizm Gelirlerine Katkısı

Gastronomi, seyahat edenlerin tercih ettikleri yerler üzerinde büyük bir etkiye sahip olan bir unsurdur. Yerel yemeklerin markalaşması, ziyaretçilerin kalış sürelerini ve yaptıkları harcamaları yükseltebilir. Türk dünyasında geleneksel yemeklerin tanıtılması, gastronomi turizminin ilerlemesine ve turizm gelirlerinin artmasına yardımcı olmaktadır. Özellikle yerel tatların küresel alanda tanınması, destinasyonların rekabet imkanlarını güçlendirmektedir.

b. Yerel Ekonominin ve İstihdamın Desteklenmesi

Gastronomi markalaşması; restoranlar, kafeler, gıda üreticileri ve yerel işletmeler için yeni ekonomik fırsatlar sunmaktadır. Bunun yanı sıra, tarım, hayvancılık ve gıda sektörleri gibi alanları da destekleyerek ekonomik faaliyetleri teşvik etmektedir. Gastronomi turizminin ilerlemesiyle beraber yeni iş imkanları ortaya çıkmakta ve yerel halkın gelir seviyesine olumlu etkiler yaratmaktadır.

7.4. Uluslararası Tanıtım ve Rekabet Gücü

a. Uluslararası Tanıtım Faaliyetleri

Uluslararası tanıtım faaliyetleri, turizm bölgelerinin dünya genelinde tanınmasında büyük bir öneme sahiptir. Dijital pazarlama uygulamaları, sosyal medya ağları, uluslararası etkinlikler ve tanıtım projeleri, bu bölgelerin daha fazla insan tarafından bilinmesine yardımcı olmaktadır. Türk dünyasına ait turistik ve kültürel değerlerin etkili bir şekilde tanıtılması, bölgenin dünya turizm pazarındaki görünürlüğünü yükseltmektedir.

b. Destinasyon Rekabet Gücü

Uluslararası tanıtım faaliyetleri, turizm bölgelerinin dünya genelinde tanınmasında büyük bir öneme sahiptir. Dijital pazarlama uygulamaları, sosyal medya ağları, uluslararası etkinlikler ve tanıtım projeleri, bu bölgelerin daha fazla insan tarafından bilinmesine yardımcı olmaktadır. Türk dünyasına ait turistik ve kültürel değerlerin etkili bir şekilde tanıtılması, bölgenin dünya turizm pazarındaki görünürlüğünü yükseltmektedir.

c. Türk Dünyasının Küresel Turizmdeki Konumu

Türk milleti, bulundurduğu tarihi yerler, doğal güzellikler ve kültürel varlıklarıyla uluslararası turizm açısından büyük bir fırsat sunmaktadır. Fakat bu fırsatın daha etkili bir şekilde kullanılabilmesi amacıyla ortak tanıtım planları hazırlanması ve ülkeler arası iş birliğinin artırılması gerekmektedir. Ayrıca, birlikte yürütülecek turizm projeleri ve uluslararası pazarlama çalışmaları sayesinde Türk dünyasının global turizm alanındaki rekabetçilik seviyesi daha da artırılabilir.

7.5. Dijital Platformların Rolü

a. Turizm Tanıtımında Dijitalleşme

Dijital teknolojilerin ilerlemesi, turizm alanında tanıtım ve pazarlama işlemlerinin büyük ölçüde evrilmesine yol açmıştır. Web siteleri, mobil uygulamalar ve dijital medya araçları sayesinde yerler daha fazla insana erişim sağlayabilmektedir. Dijital platformlar, ziyaretçilerin seyahat öncesinde bilgi almalarını ve destinasyonları kıyaslamalarını basit hale getirmektedir.

b. Sosyal Medya ve Destinasyon Pazarlaması

Sosyal medya siteleri, turizm yerlerinin tanıtımında önemli araçlar olarak rol oynamaktadır. Kullanıcıların fotoğraf, video ve deneyimlerini paylaşmaları, yerlerin görünürlüklerini yükseltmekte ve olası ziyaretçilerin seyahat tercihlerine etki edebilmektedir. Genç gezginler için sosyal medya içerikleri özellikle değerli bir bilgi kaynağı olmuştur.

c. Türk Dünyasının Dijital Tanıtım Potansiyeli

Türk dünyasında bulunan destinasyonların dijital araçlarla birlikte tanıtılması, bölgenin global çapta tanınırlığını yükseltebilir. Tarihi şehirler, doğal manzaralar ve kültürel miras unsurları dijital içerikler aracılığıyla dünya genelinde daha fazla insana ulaşabilir. Bu durum, hem turist sayısının artmasına hem de Türk dünyasının turizm markasının güçlenmesine yardımcı olmaktadır.

TÜRK DEVLETLERİ ASAMBLESİ SİMÜLASYONU

8.Karşılaşılan Sorunlar ve Güncel Tartışmalar

8.1. Dijital Altyapı ve Teknolojik Eşitsizlikler

Yapay zekâ teknolojilerinin turizm sektöründe etkili bir şekilde kullanılabilmesi için güçlü bir dijital altyapıya ihtiyaç duyulmaktadır. İnternet erişimi, veri merkezleri, bulut teknolojileri, dijital ödeme sistemleri ve akıllı uygulamalar gibi unsurlar bu altyapının temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Ancak Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkeler arasında dijital dönüşüm seviyeleri bakımından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu durum, ortak turizm ve tanıtım projelerinin geliştirilmesini zaman zaman zorlaştırmaktadır.

Örneğin bazı ülkelerde yüksek hızlı internet hizmetleri yaygın olarak kullanılırken bazı bölgelerde internet erişimi hâlâ sınırlı seviyededir. Özellikle kırsal alanlarda ve turizm

potansiyeli yüksek olmasına rağmen yeterli yatırımı alamayan bölgelerde dijital altyapı eksiklikleri dikkat çekmektedir. Günümüzde turistlerin büyük bir bölümü seyahat planlarını internet üzerinden yapmakta, konaklama hizmetlerini çevrim içi platformlardan satın almakta ve ziyaret ettikleri bölgeler hakkında bilgi edinmek için mobil uygulamalardan yararlanmaktadır. Bu nedenle dijital altyapının yetersiz olduğu bölgeler uluslararası turizm pazarında rekabet etmekte zorlanabilmektedir.

Bunun yanında yapay zekâ uygulamalarının geliştirilmesi ve kullanılması için nitelikli insan kaynağına ihtiyaç duyulmaktadır. Yazılım geliştiriciler, veri analistleri, yapay zekâ uzmanları ve dijital pazarlama uzmanları bu süreçte önemli rol oynamaktadır. Ancak Türk dünyasının bazı bölgelerinde bu alanlarda yetişmiş insan kaynağının sınırlı olması, teknolojik projelerin uygulanmasını zorlaştırabilmektedir. Özellikle küçük ölçekli turizm işletmeleri, teknolojik dönüşüm süreçlerini yönetebilecek uzman personele ulaşmakta güçlük yaşayabilmektedir.

Bir diğer önemli sorun ise veri güvenliği ve siber güvenlik konularıdır. Yapay zekâ sistemleri büyük miktarda veri kullanarak çalışmaktadır. Turistlerin kişisel bilgileri, seyahat alışkanlıkları, ödeme bilgileri ve iletişim verileri çeşitli dijital platformlarda depolanmaktadır. Bu verilerin kötü niyetli kişilerin eline geçmesi hem bireysel hem de kurumsal açıdan ciddi sorunlara yol açabilmektedir. Bu nedenle veri koruma politikalarının geliştirilmesi ve uluslararası standartlara uygun güvenlik sistemlerinin oluşturulması büyük önem taşımaktadır.

Türk dünyasında ortak turizm platformlarının oluşturulması hedeflenirken dijital altyapı farklılıklarının azaltılması ve teknolojiye erişimde fırsat eşitliğinin sağlanması gerekmektedir. Aksi takdirde bazı ülkeler dijital dönüşümden önemli ölçüde faydalanırken diğer ülkeler bu süreçten yeterince yararlanamayabilir. Bu durum ise ortak kalkınma hedeflerine ulaşılmasını zorlaştırabilir.

8.2. Finansman ve Yatırım Sorunları

Turizm sektöründe yapay zekâ kullanımının yaygınlaştırılması önemli mali kaynaklar gerektirmektedir. Yapay zekâ destekli mobil uygulamaların geliştirilmesi, veri merkezlerinin kurulması, dijital pazarlama kampanyalarının yürütülmesi ve akıllı turizm sistemlerinin uygulanması ciddi yatırım maliyetleri doğurmaktadır. Bu nedenle finansman konusu, yapay zekâ destekli turizm projelerinin önündeki en önemli engellerden biri olarak görülmektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkelerin ekonomik yapıları birbirinden farklıdır. Bazı ülkeler teknoloji yatırımlarına daha fazla kaynak ayırabilirken, bazı ülkelerde ekonomik öncelikler farklılaşabilmektedir. Bu durum ortak projelere ayrılan bütçelerin yetersiz kalmasına neden olabilmektedir.

Ayrıca yapay zekâ teknolojileri yalnızca ilk kurulum aşamasında maliyet oluşturmamaktadır. Sistemlerin güncellenmesi, bakımının yapılması, veri güvenliğinin sağlanması ve yeni teknolojilere uyumlu hâle getirilmesi için sürekli yatırım gerekmektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir finansman modellerinin oluşturulması büyük önem taşımaktadır.

Küçük ve orta ölçekli turizm işletmeleri de bu süreçte çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Büyük turizm şirketleri dijital dönüşüm yatırımlarını daha kolay gerçekleştirebilirken küçük işletmeler gerekli finansal kaynaklara ulaşmakta zorlanabilmektedir. Bu durum sektörde dijital uçurum oluşmasına neden olabilmektedir. Sonuç olarak büyük işletmeler teknolojik avantajlar elde ederken küçük işletmeler rekabet gücünü kaybedebilmektedir.

Finansman sorunlarının çözülmesi için kamu kurumları, özel sektör kuruluşları ve uluslararası örgütler arasında iş birliği yapılması gerekmektedir. Ortak yatırım fonlarının kurulması, teknoloji projelerine yönelik teşviklerin artırılması ve girişimcilik ekosisteminin desteklenmesi bu konuda atılabilecek önemli adımlar arasında yer alır.

8.3. Kültürel Özgünlüğün Korunması

Yapay zekâ teknolojilerinin kültür ve turizm alanlarında kullanılması önemli fırsatlar sunarken bazı kültürel riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu risklerin başında kültürel özgünlüğün korunması konusu gelmektedir. Günümüzde dijital tanıtım faaliyetleri sayesinde kültürel miras unsurları milyonlarca insana ulaştırılabilmektedir. Ancak bu süreçte kültürel değerlerin doğru temsil edilmesi önemlidir.

Türk dünyası çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olup farklı kültürel özelliklere sahip toplumları bünyesinde barındırır. Her ülkenin kendine özgü gelenekleri, folklorik unsurları, yemek kültürü, sanat anlayışı ve tarihsel geçmişi bulunmaktadır. Ortak bir marka oluşturulurken bu çeşitliliğin korunması gerekmektedir. Aksi takdirde kültürel zenginlikler tek tip bir yapıya indirgenebilir ve yerel değerler görünmez hâle gelebilir.

Örneğin gastronomi alanında bazı yemekler uluslararası düzeyde daha fazla tanınırken, diğer geleneksel lezzetler geri planda kalabilmektedir. Benzer şekilde turizm tanıtımlarında yalnızca belirli şehirlerin veya tarihî mekânların öne çıkarılması, daha az bilinen kültürel miras alanlarının unutulmasına yol açabilmektedir. Bu durum kültürel temsil açısından çeşitli eşitsizlikler ortaya çıkarabilmektedir.

Örneğin Türk dünyasının tanıtımında yalnızca Semerkant, İstanbul veya Bakü gibi uluslararası alanda bilinen destinasyonların öne çıkarılması; Kırgızistan'daki Son Gölü, Türkmenistan'daki Merv Antik Kenti veya Kazakistan'ın daha az tanınan kültürel bölgeleri gibi önemli miras alanlarının yeterince görünür olmamasına neden olabilir. Bu nedenle tanıtım faaliyetlerinde dengeli ve kapsayıcı bir yaklaşım benimsenmesi gereklidir.

Yapay zekâ sistemlerinin kullandığı veriler de bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Eğer veri setleri eksik, taraflı veya güncel değilse yapay zekâ tarafından üretilen içerikler de eksik veya hatalı olabilmektedir. Bu nedenle Türk dünyasına ait kültürel verilerin bilimsel yöntemlerle toplanması ve düzenli olarak güncellenmesi gerekmektedir.

Bir diğer önemli tartışma konusu ise kültürel mirasın ticarileştirilmesidir. Turizm faaliyetleri ekonomik kalkınmaya katkı sağlasa da bazı durumlarda kültürel unsurlar yalnızca ekonomik kazanç elde etmek amacıyla kullanılabilir. Geleneksel sanatların, tarihî mekânların veya kültürel etkinliklerin ticari kaygılarla özgün yapısından uzaklaşması kültürel mirasın zarar görmesine neden olabilmektedir.

Bu nedenle yapay zekâ destekli tanıtım faaliyetleri yürütülürken kültürel hassasiyetlerin gözetilmesi gerekmektedir. Yerel toplulukların görüşlerinin alınması, kültürel değerlerin doğru temsil edilmesi ve etik ilkelere uygun hareket edilmesi sürdürülebilir kültür politikalarının temel unsurları arasında yer almaktadır. Böylece hem kültürel miras korunabilecek hem de turizm faaliyetlerinden ekonomik fayda sağlanabilecektir.

Sonuç olarak dijital altyapı eksiklikleri, finansman sorunları ve kültürel özgünlüğün korunmasına ilişkin tartışmalar; Türk dünyasında yapay zekâ destekli turizm politikalarının karşı karşıya olduğu temel sorunları oluşturmaktadır. Bu sorunların çözümü için üye devletler arasında iş birliğinin artırılması, ortak stratejilerin geliştirilmesi ve teknolojik dönüşüm süreçlerinin kapsayıcı bir anlayışla yürütülmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde yapay zekâ teknolojilerinin sunduğu fırsatlardan en üst düzeyde yararlanmak ve Türk dünyasının kültürel ve turistik potansiyelini uluslararası alanda daha görünür hâle getirmek mümkün olacaktır.

8.4. Veri Güvenliği ve Etik Problemler

Yapay zekâ teknolojilerinin turizm sektöründe yaygın olarak kullanılmaya başlanması, veri güvenliği ve etik konularını da gündemin önemli başlıkları arasına taşımıştır. Yapay zekâ sistemleri, doğru sonuçlar üretebilmek için büyük miktarda veriye ihtiyaç duymaktadır. Bu veriler arasında turistlerin kişisel bilgileri, seyahat geçmişleri, ödeme bilgileri, konum verileri, internet üzerindeki davranışları ve çeşitli tercihleri yer alabilmektedir. Söz konusu verilerin toplanması, işlenmesi ve saklanması süreçlerinde güvenlik önlemlerinin yetersiz olması ciddi riskler ortaya çıkarabilmektedir.

Turizm sektöründe faaliyet gösteren oteller, havayolu şirketleri, seyahat acenteleri ve dijital rezervasyon platformları her gün milyonlarca kullanıcının verisini işlemektedir. Bu verilerin kötü niyetli kişiler tarafından ele geçirilmesi durumunda hem bireyler hem de kurumlar önemli zararlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Kimlik hırsızlığı, finansal dolandırıcılık ve kişisel mahremiyetin ihlali gibi sorunlar veri güvenliğinin sağlanamadığı durumlarda ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle yapay zekâ sistemlerinin kullanıldığı tüm platformlarda güçlü siber güvenlik önlemlerinin alınması büyük önem taşımaktadır.

Veri güvenliği konusunun yanı sıra etik problemler de yapay zekâ kullanımına ilişkin önemli tartışmalar arasında yer almaktadır. Yapay zekâ sistemleri; kendilerine sunulan veriler doğrultusunda öğrenmektedir. Eğer kullanılan veri setleri eksik, hatalı veya belirli grupları dışlayan bir yapıya sahipse sistemlerin ürettiği sonuçlar da taraflı olabilmektedir. Bu durum özellikle turizm tanıtımlarında bazı bölgelerin, kültürlerin veya toplulukların daha fazla ön plana çıkarılmasına neden olabilirken diğerlerinin geri planda kalmasına yol açabilmektedir.

Yapay zekâ tarafından üretilen içeriklerin doğruluğu da etik açıdan önemli bir konudur. Günümüzde bazı tanıtım materyalleri yapay zekâ tarafından oluşturulabilmekte, görseller düzenlenebilmekte ve hatta tamamen yapay görüntüler üretilabilmektedir. Bu durum turistlerin beklentileri ile gerçek deneyimler arasında farklılık oluşmasına neden olabilmektedir. Gerçeği yansıtmayan içeriklerin kullanılması, hem turist memnuniyetini azaltmakta hem de destinasyonların güvenilirliğine zarar verebilmektedir.

Bir diğerk etik tartışma ise karar alma süreçlerinde insan unsurunun geri planda kalmasıdır. Yapay zekâ sistemleri bazı durumlarda hangi destinasyonların öne çıkarılacağına, hangi reklamların gösterileceğine veya hangi içeriklerin önerileceğine karar verebilmektedir. Ancak bu kararların hangi kriterlere göre verildiğı her zaman açık olmayabilir. Bu durum şeffaflık eksikliği ve hesap verebilirlik sorunlarını beraberinde getirmektedir.

Türk dünyasında yapay zekâ destekli turizm politikalarının geliştirilmesi sürecinde veri güvenliği ve etik ilkelerin ön planda tutulması gerekmektedir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin ortak standartların oluşturulması, şeffaf algoritmaların kullanılması ve kültürel çeşitliliğin korunmasına yönelik etik kuralların belirlenmesi bu alanda atılması gereken önemli adımlar arasında yer almaktadır. Böylece hem teknolojik gelişmelerden yararlanmak hem de birey haklarını korumak mümkün olacaktır.

8.5. Ülkeler Arası Koordinasyon Eksiklikleri

Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkeler arasında kültürel, tarihî ve dilsel bağlar bulunmasına rağmen turizm ve kültürel tanıtım alanlarında zaman zaman koordinasyon eksiklikleri yaşanabilmektedir. Özellikle ortak projelerin planlanması ve uygulanması süreçlerinde farklı öncelikler, farklı mevzuatlar ve kurumsal yapıların çeşitliliğı çeşitli zorlukların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Her ülkenin turizm politikaları, ekonomik hedefleri ve kalkınma stratejileri birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle ortak bir turizm vizyonu oluşturmak her zaman kolay olmamaktadır. Bazı ülkeler kültür turizmine ağırlık verirken bazıları doğa turizmi veya sağlık turizmi alanlarına öncelik verebilmektedir. Bu durum ortak tanıtım stratejilerinin oluşturulmasını zorlaştırabilmektedir.

Koordinasyon eksikliklerinin bir diğerk boyutu bilgi paylaşımıyla ilgilidir. Yapay zekâ sistemlerinin etkili çalışabilmesi için büyük miktarda güncel ve doğru veriye ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak ülkeler arasında veri paylaşım mekanizmalarının yeterince gelişmemiş olması ortak projelerin verimliliğini azaltabilmektedir. Turist hareketleri, ziyaretçi tercihleri ve pazarlama verileri gibi bilgilerin düzenli şekilde paylaşılmaması; ortak karar alma süreçlerini olumsuz etkileyebilmektedir.

Bunun yanı sıra teknik standartlardaki farklılıklar da koordinasyon sorunlarına yol açabilmektedir. Her ülkenin kullandığı dijital sistemler ve teknolojik altyapılar farklı özelliklere sahip olabilmektedir. Bu durum ortak platformların geliştirilmesini ve veri entegrasyonunu zorlaştırmaktadır. Özellikle yapay zekâ tabanlı uygulamalarda ortak standartların bulunmaması sistemler arasında uyumsuzluklara neden olabilmektedir.

Dil farklılıkları da göz ardı edilmemesi gereken bir diğer unsurdur. Türk dünyasında ortak dil kökenleri bulunmasına rağmen lehçe ve kullanım farklılıkları mevcuttur. Yapay zekâ destekli sistemlerin tüm kullanıcılar için doğru ve etkili hizmet verebilmesi amacıyla çok dilli ve kapsayıcı çözümler geliştirilmesi gerekmektedir. Aksi hâlde iletişim sorunları ortaya çıkabilir ve dijital hizmetlerin etkinliği azalabilir.

Koordinasyon eksiklikleri finansman ve proje yönetimi alanlarında da görülebilmektedir. Ortak projelerin hangi kurum tarafından yürütüleceği, maliyetlerin nasıl paylaşılacağı ve projelerin nasıl denetleneceği gibi konular zaman zaman anlaşmazlıklara neden olabilmektedir. Bu durum projelerin gecikmesine veya beklenen sonuçların elde edilememesine yol açabilmektedir.

Türk Devletleri Teşkilatı tarafından geliştirilen ortak turizm koridorları, Türk Dünyası 2040 Vizyonu ve kültürel iş birliği projeleri koordinasyonun güçlendirilmesi açısından önemli girişimlerdir. Bununla birlikte bu girişimlerin uzun vadeli başarıya ulaşabilmesi için üye devletler arasında düzenli bilgi paylaşımının sağlanması, ortak dijital standartların oluşturulması ve yapay zekâ tabanlı sistemlerin uyumlu şekilde çalışmasına yönelik teknik iş birliklerinin artırılması gerekmektedir.

Bu sorunların aşılabilmesi için Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde daha güçlü koordinasyon mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. Düzenli veri paylaşım sistemlerinin kurulması, ortak dijital standartların belirlenmesi, uzmanlar arasında bilgi alışverişinin artırılması ve uzun vadeli ortak stratejilerin geliştirilmesi koordinasyonun güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca ortak çalışma grupları ve teknoloji platformları oluşturularak ülkeler arasındaki iş birliği daha sürdürülebilir hâle getirilebilir.

Sonuç olarak ülkeler arası koordinasyon eksiklikleri, Türk dünyasında yapay zekâ destekli turizm ve tanıtım faaliyetlerinin önündeki önemli engellerden biri olarak

değerlendirilmektedir. Ancak güçlü iş birliği mekanizmaları ve ortak hedefler doğrultusunda hareket edilmesi durumunda bu sorunların aşılması ve Türk dünyasının uluslararası turizm alanındaki rekabet gücünün artırılması mümkün olacaktır.

9.Tartışma Alanları ve Olası Yaklaşımlar

9.1. Ortak Dijital Turizm Platformları

Günümüzde insanlar bir ülkeye gitmeden önce internet üzerinden detaylı araştırmalar yaparlar, otel rezervasyonlarını çevrim içi sistemlerden gerçekleştirirler ve gezilecek yerleri dijital haritalar üzerinden planlarlar. Bu nedenle turizm sektörü büyük ölçüde dijitalleşmiştir. Ancak Türk Devletleri Teşkilatı üyesi ülkeler arasında ortak bir dijital turizm platformunun olmaması, turistlerin Türk dünyasını bütüncül bir şekilde görmesini zorlaştırmaktadır.

Ortak bir dijital platform oluşturulması durumunda, tüm Türk dünyasına ait turistik destinasyonlar tek bir sistemde toplanabilir. Bu platformda oteller, müzeler, tarihî şehirler, doğal alanlar, festivaller ve ulaşım bilgileri yer alabilir. Örneğin bir turist Türkiye'den başlayıp Azerbaycan, Kazakistan ve Özbekistan'ı kapsayan bir seyahat planını tek bir uygulama üzerinden oluşturabilir.

Yapay zekâ bu noktada çok önemli bir rol oynar. Sistem, kullanıcının ilgi alanlarını analiz ederek ona özel öneriler sunabilir. Örneğin tarihî yerleri seven bir kullanıcıya Semerkant, Buhara, Göbeklitepe veya Orhun Yazıtları gibi yerler önerilebilirken; doğa turizmini seven bir kullanıcıya Kapadokya, Son Gölü veya Kafkas Dağları gibi destinasyonlar önerilebilir.

Bu tür bir sistem sadece turistlerin işini kolaylaştırmaz, aynı zamanda Türk dünyasının turizm potansiyelini dünya çapında daha görünür hâle getirir.

9.2. Yapay Zekâ Destekli Çok Dilli Rehber Sistemleri

Türk dünyası çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır ve bu coğrafyada farklı diller ve lehçeler konuşulmaktadır. Bu durum turistler için bazen iletişim sorunlarına yol açabilmektedir. Örneğin bir turist tarihi bir yapıyı gezerken bilgi almak istediğinde, dil engeli nedeniyle yeterli açıklamaya ulaşamayabilir.

Yapay zekâ destekli çok dilli rehber sistemleri bu sorunu ortadan kaldırabilir. Bu sistemler turistin telefonunda veya kulaklıklarında çalışan dijital rehberler şeklinde olabilir. Turist müzeye girdiğinde sistem otomatik olarak devreye girer ve ziyaret edilen eser hakkında bilgi verir.

Örneğin bir turist Orhun Yazıtları'nı ziyaret ettiğinde sistem ona bu yazıtların tarihini, anlamını ve Türk tarihi açısından önemini kendi dilinde açıklayabilir. Aynı şekilde Semerkant'taki Registan Meydanı'nda gezinen bir turist, yapının mimarisi ve tarihi hakkında anlık bilgi alabilir.

Bu sistemler sadece sesli anlatım değil, aynı zamanda görsel destek de sağlayabilir. Artırılmış gerçeklik (AR) teknolojisi sayesinde turistler geçmişte o alanın nasıl görüldüğünü telefon ekranlarında görebilir.

9.3. Ortak Gastronomi ve Kültür Festivalleri

Gastronomi, yani yemek kültürü, insanların bir ülkeyi tanımasında en etkili unsurlardan biridir. Türk dünyasında mantı, pilav, kebab, dolma, keşkek, aşure gibi birçok ortak yemek kültürü bulunmaktadır. Bu yemekler sadece beslenme aracı değil, aynı zamanda kültürel kimliğin bir parçasıdır.

Ortak gastronomi festivalleri düzenlenmesi, ülkeler arasındaki kültürel bağları güçlendirebilir. Örneğin “Türk Dünyası Gastronomi Haftası” düzenlenerek her ülke kendi yemeklerini tanıtabilir. Türkiye kebab ve baklava sunarken; Özbekistan plov, Kırgızistan beshbarmak, Azerbaycan ise dolma ve piti gibi yemeklerini tanıtabilir.

Bu tür etkinlikler sadece kültürel tanıtım sağlamaz, aynı zamanda turizmi de artırır. İnsanlar bu yemekleri yerinde deneyimlemek için ilgili ülkelere seyahat etmek isteyebilir. Böylece gastronomi turizmi gelişir.

Ayrıca bu festivaller genç nesillerin kendi kültürlerini daha yakından tanımasını sağlar ve kültürel bağların kopmasını engeller.

9.4. Türk Dünyası Ortak Tanıtım Kampanyaları

Bir ülkenin veya bölgenin turizmde başarılı olabilmesi için en önemli faktörlerden biri tanıtımdır. Ne kadar güzel bir yer olursa olsun, yeterince tanıtılmazsa turist çekemez.

Türk Devletleri Teşkilatı ülkeleri birlikte hareket ederek ortak tanıtım kampanyaları düzenleyebilir. Bu kampanyalar sosyal medya, televizyon reklamları, uluslararası fuarlar ve dijital platformlar üzerinden yapılabilir.

Örneğin “Türk Dünyasını Keşfet” adlı bir kampanya ile farklı ülkelerdeki tarihi ve doğal güzellikler tek bir çatı altında tanıtılabilir. Bu kampanyada Kapadokya’nın balonları, Bakü’nün modern şehir yapısı, Semerkant’ın tarihi mimarisi ve Kazakistan’ın bozkır manzaraları birlikte sunulabilir.

Yapay zekâ bu süreçte hangi ülkeye hangi reklamın gösterileceğini analiz ederek kampanyaları daha etkili hâle getirebilir. Böylece doğru hedef kitleye doğru içerik ulaşır.

9.5. Kültürel Mirasın Dijitalleştirilmesi

Kültürel mirasın korunması, özellikle zamanla yıpranabilen tarihî yapılar için büyük önem taşır. Dijitalleştirme çalışmaları sayesinde bu eserler hem korunabilir hem de daha geniş kitlelere ulaştırılabilir.

Örneğin Göbeklitepe, Orhun Yazıtları veya Semerkant’taki tarihî yapılar üç boyutlu olarak taranabilir ve sanal ortama aktarılabilir. Böylece insanlar bu alanları fiziksel olarak ziyaret edemese bile internet üzerinden gezebilir.

Bu teknoloji özellikle eğitim açısından da çok faydalıdır. Öğrenciler tarih derslerinde bu yapıları sanal olarak inceleyebilir ve daha iyi anlayabilir.

Ayrıca bu sistemler turizm açısından da önemlidir. İnsanlar sanal ortamda gördükleri yerleri gerçek hayatta ziyaret etmek isteyebilir.

9.6. Yapay Zekâ Etiği ve Veri Güvenliği Politikaları

Yapay zekâ teknolojileri çok güçlü araçlardır ancak yanlış kullanıldığında bazı riskler de oluşturabilir. Özellikle kişisel verilerin korunması bu alandaki en önemli konulardan biridir.

Turizm sektöründe insanlar rezervasyon yaparken, seyahat planlarken veya uygulama kullanırken birçok kişisel bilgi paylaşır. Bu bilgilerin güvenli bir şekilde saklanması gerekir. Aksi takdirde kötü niyetli kişiler bu verilere ulaşabilir.

Bir diğer önemli konu ise yapay zekânın tarafsız olmasıdır. Eğer sistem yanlış veya eksik verilerle eğitilirse bazı bölgeleri veya kültürleri daha az ön plana çıkarabilir. Bu da adaletsiz bir tanıtım yapısına neden olur.

Bu nedenle Türk Devletleri Teşkilatı içinde ortak etik kurallar belirlenmeli, veri güvenliği standartları oluşturulmalı ve yapay zekâ sistemleri şeffaf bir şekilde kullanılmalıdır.

Bu sayede hem teknoloji gelişir hem de kullanıcıların güvenliği korunmuş olur.

TÜRKAS
TÜRK DEVLETLERİ ASAMBLESİ SİMÜLASYONU

10. Delegeler İçin Araştırma Soruları

1. Türk dünyasına ait kültürel miras unsurlarının dijitalleştirilmesi sürecinde hangi öncelikler belirlenmelidir?
2. Kültürel etkinlik ve festivallerde Türk dünyasının uluslararası görünürlüğünü artırmak için ne gibi düzenlemeler yapılabilir?
3. Yapay zekâ teknolojileri, Türk dünyasına ait daha az bilinen kültürel ve turistik bölgelerin tanıtımında nasıl kullanılabilir?
4. ye lkeler arasındaki dijital altyapı farklılıkları ortak projelerin uygulanmasını nasıl etkilemektedir ve bu farklılıklar nasıl azaltılabilir?
5. Türk Devletleri Teşkilatı, yapay zekâ kullanımına ilişkin ortak etik ilkeler belirlemeli midir? Belirlemeli ise bu ilkeler neleri içermelidir?
6. Yapay zekâ tarafından üretilen turizm ve tanıtım içeriklerinin doğruluğ ve gvenilirliğ nasıl denetlenmelidir?
7. Türk dünyası için ortak turizm rotaları oluşturulurken hangi tarihî, kültürel ve ekonomik kriterler dikkate alınmalıdır?
8. Türk dünyasının kültürel ve gastronomik mirasının uluslararası alanda markalaştırılması sürecinde karşılaşılabilecek temel zorluklar ve bunlara getirilebilecek çözüm nerileri nelerdir?
9. Yapay zekâ destekli turizm uygulamalarının yerel topluluklar, küçük işletmeler ve kültürel üreticiler üzerindeki etkileri nasıl yönetilmelidir?
10. Türk dünyasında ortak bir dijital turizm sistemi kurulmalı mı? Bu dijital sistem neden, nasıl kim tarafından, hangi btyle vb. düzenlenmelidir?

11.Kaynakça

- Aydın, M. (2023). *Yapay Zekâ ve Dijital Turizm*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Buhalis, D., & Law, R. (2008). Progress in Information Technology and Tourism Management: 20 Years on and 10 Years After the Internet. *Tourism Management*, 29(4), 609–623.
- European Commission. (2023). *Ethics Guidelines for Trustworthy Artificial Intelligence*. Brussels: European Commission.
- Floridi, L., Cowls, J., Beltrametti, M., Chatila, R., Chazerand, P., Dignum, V., ... & Schafer, B. (2018). AI4People—An Ethical Framework for a Good AI Society. *Minds and Machines*, 28(4), 689–707.
- Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., & Koo, C. (2015). Smart Tourism: Foundations and Developments. *Electronic Markets*, 25(3), 179–188.
- Göksel, A. (2022). *Kültürel Diplomasi ve Türk Dünyası*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- OECD. (2023). *Digital Transformation and Tourism Development*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- OECD. (2024). *Artificial Intelligence, Data Governance and Tourism*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Russell, S., & Norvig, P. (2021). *Artificial Intelligence: A Modern Approach* (4th Edition). New York: Pearson.
- Türk Akademisi. (2023). *Türk Dünyasında Kültürel Miras ve Kimlik Çalışmaları Raporu*. Astana: Türk Akademisi Yayınları.
- Türk Devletleri Teşkilatı. (2023). *Türk Dünyası 2040 Vizyon Belgesi*. İstanbul: Türk Devletleri Teşkilatı Yayınları.
- Türk Devletleri Teşkilatı. (2024). *Türk Devletleri Teşkilatı Resmî Belgeleri ve Faaliyet Raporları*. İstanbul: Türk Devletleri Teşkilatı.
- Türksoy. (2024). *Türk Dünyasında Kültürel İş Birliği Raporu*. Ankara: TÜRKSOY Yayınları.
- UNESCO. (2021). *Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence*. Paris: UNESCO.

UNESCO. (2024). *Culture and Digital Technologies Report*. Paris: UNESCO Publishing.

UNESCO. (2024). *World Heritage and Sustainable Tourism Programme Report*. Paris: UNESCO Publishing.

United Nations. (2023). *Digital Technologies for Sustainable Development*. New York: United Nations Publications.

UN Tourism. (2024). *Artificial Intelligence in Tourism*. Madrid: United Nations World Tourism Organization.

UN Tourism. (2024). *Tourism and Digital Transformation Report*. Madrid: United Nations World Tourism Organization.

World Economic Forum. (2024). *Future of Travel and Tourism*. Geneva: World Economic Forum.

World Economic Forum. (2024). *The Future of Travel and Tourism in the Age of Artificial Intelligence*. Geneva: World Economic Forum.

Xiang, Z., Magnini, V. P., & Fesenmaier, D. R. (2015). Information Technology and Consumer Behavior in Travel and Tourism: Insights from Travel Planning Using the Internet. *Journal of Travel Research*, 54(2), 244–258.

Türk Devletleri Teşkilatı. Resmî Web Sitesi. Erişim adresi: <https://www.turkicstates.org>

UN Tourism (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü). Resmî Web Sitesi. Erişim adresi: <https://www.unwto.org>

UNESCO. Resmî Web Sitesi. Erişim adresi: <https://www.unesco.org>

OECD. Resmî Web Sitesi. Erişim adresi: <https://www.oecd.org>

World Economic Forum. Resmî Web Sitesi. Erişim adresi: <https://www.weforum.org>

UNESCO World Heritage List <https://whc.unesco.org/en/list>

UNESCO Intangible Cultural Heritage Lists <https://ich.unesco.org/en/lists>

Destination Branding: Insights and Practices from Destination Management Organizations <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0047287505274646>

Destination Brand-Building of Cultural Heritage Tourism https://www.researchgate.net/publication/323250292_Destination_Brand-Building_of_Cultural_Heritage_Tourism

Destination Branding and Destination Image

https://www.researchgate.net/publication/330085311_The_Image_as_Part_of_the_Culture_and_Identity_of_a_Destination_Destination_Branding_and_Destination_Image

Social Media and Destination Branding in Tourism

<https://www.mdpi.com/2071-1050/14/20/13528>

Historic Areas of Istanbul <https://whc.unesco.org/en/list/356>

Samarkand – Crossroads of Cultures <https://whc.unesco.org/en/list/603>

Historic Centre of Bukhara <https://whc.unesco.org/en/list/602>

Mausoleum of Khoja Ahmed Yasawi <https://whc.unesco.org/en/list/1103>

Walled City of Baku with the Shirvanshah's Palace and Maiden Tower

<https://whc.unesco.org/en/list/958>

Nowruz, International Cultural Heritage <https://ich.unesco.org/en/RL/nowruz-00282>

Turkish Culture Portal <https://www.kulturportali.gov.tr>

GoTürkiye <https://goturkiye.com>

Kazakhstan Travel <https://kazakhstan.travel>

Uzbekistan Travel <https://uzbekistan.travel/en>

Azerbaijan Travel <https://azerbaijan.travel>

Discover Kyrgyzstan <https://www.discoverkyrgyzstan.org>

Turkish States Organization <https://turkicstates.org>

TÜRKSOY <https://www.turksoy.org>

sozluk.gov.tr

oed.com

nevsehir.edu.tr

diplomacy.edu

turkish-cuisine.org

jotags.net

turkpatent.org